

עינייני לומרי תורה

תשמו. (א) תורה היא דומה ליון ואדם הוא הכלי ומשבחין היין אם הוא טוב ולא את הכלי כך היא התורה היא משוכחה ומי שיוצאה ממנו מה שיבו ועוד (תהלים יט ח) תורה ה' תמימה כשיוצאה מפי תמים אז הדברים נשמעים אבל כשאנו תמים אפילו אומר דברים נחמדים מפו נמאסים בעיני הבריות (איכה ד ב) המסולאים בפו איכה נחשבו לנבלי חרש נמצא זה תלמיד חכם הממאס את תורתו נפרעים ממנו על שגם שדברים נחמדים נמאסים על ידו.

תשמת. (א) העוסק במקרא מידה שאינה מידה שכל ימיו יעסוק רק בפשט אל יעסוק (ב) מנעו בניכם מן ההגיון וכל אדם שסתום לבו אסור לו לעסוק בדברי שיחה בטלה זהו (קהלת ב ב) לשחוק [דף ע"א] אמרתי מהולל וכת' (תהלים א א) וכמושב לצים לא ישב וכתוב (יהושע א ח) והגית בו יומם ולילה (תהלים קיש צו) כל היום היא שיחתי (ישעיה סב ו) כל היום וגו' תמיד לא יחשו ואם לבו סתום מתורת העסק יחזור עם חבריו כי היושב לבדו נלאה מהרה שנאמר (שמות יח יד) מדוע אתה יושב לבדך (ג) ומתרגמין מלאה תלמי או יעסוק במדרשים או בקריאה או באגרות או (ד) כר' וירא שהיה עומד כנגד רבנן (ה) או במילי דיבדיחותא טעמים לשון אגדה ואחר כך עומק ההלכה או יכתוב ספרים וזהו (קהלת ז יח) טוב אשר תאחז בזה הלימוד וגם מזה אל תנח את ירך מזה זהו הכתיבה שנאמר (שמות לב טו) מזה ומזה הם כתובים וגם אגרות (קהלת ז יח) כי ירא אלקים יצא את כולם. אפ"ל) עסק אדם בקרייה ילך עם עוסקי מקרא אם במשנה ילך עם עוסקי משנה וכן באגדה וכן עם כותבי ספרים לך ירא אלקים יצא את כולם וגם מזה אל תנח ידיך.

תשמש. (ג) יש אדם מצליח בלימודו כשהוא עוסק לבד יותר ממה שאם היה לו חבר לך נאמר (משלי ה יז) יהיו לך לבדך ויש מי שמצליח יותר בלימודו ממה שילמוד לפני רב ויש שצליח לפני רב יותר אלא שהרב נאה ולא יורה על האמת או כעסן שמא יעניש או מתבייש ומצטער כשאנו יודע להשיב או אינו הגון וכן חבר או רב שצריך לרדותו או לגדותו או לביישו מוטב שילמד לבדו פן יחניף לרבו או לחבירו ועל כולם אמר (א) (משלי כג א) בין תבין את אשר לפניך.

תשנ. (ג) ויש אדם אע"פ שאינו צריך לעשות מלאכה שאע"פ צריך לעשות כגון שלבו מלא תונה או לבו נוטה להרהור עבירה או לדברי הבלים או מותר לעסוק (א) בדרך ארץ שלא ישתטה ושלא ירהר לעבירה אבל אם יכול לבטל על ידי עסק לימוד או עסק כתיבה או בעסק מצות תונות והרהורים שכלבו או אסור בדרך ארץ או אם יכול לחבר אליו חבר טוב וללמוד לפניו מלאכה אע"פ שמבטל עסק תורה מותר.

תשנא. (ז) אם יש לאדם עושר להשכיר אחרים אל ילמד בנוי כדי שלא ימעט בלימוד שלו וישכיר מלמדים לפניו ואם רופא אומן הוא ואי אפשר על ידי אחרים או פיקוח נפש עדיף מלימוד.

(ב) ספקני. (ג) ספקני. (ד) ספקני. (ה) ספקני. (ו) ספקני. (ז) ספקני.

תשמו. (ב) חננית ז' א'. (ב) כבא מציעא ל"ג א'. (ג) ברכות כ"ח ב'. (ד) צ"ל וגו' ככול חבול ומתרגמין תשמה. (ד) ברכות כ"ח א'. (ה) שבת ל' ב': מקמי דפתח כו'. מילאה.

תשמת. (ב) תהלין ו' א'. (ב) כתובות ג"ט ב' שהבטלה מביאה לידי שעמום כו'. תשנ. (ב) כתובות ג"ט ב' שהבטלה מביאה לידי שעמום כו'.

תשובה. (דברים ד ו) כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וכתוב (ירמיה חט) בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם וכתוב (איוב כח כח) הן יראת ה' היא חכמה וסוד מרע בינה הרי תורה ונביאים וכתובים מעידים שאין חכמה ובינה אלא בחכמת התורה. לא ילמוד אדם שום תורה אלא המביאה לידי יראת שמים שנאמר הן יראת ה' היא חכמה כמה חכמות אמר שלמה ולא ניתנו להכתב אלא המביאות לידי יראת השם שנאמר (קהלת יב יג) סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם בזה העסק צריך כל האדם לעסוק ולא שאר חכמות כמו חכמת דיילי מקא של גוים אלא חכמת שהם לתורה ויראת השם ואם נותנים לאדם לומר חידה כדי להראות חכמתו אל יעקב רגע אחד בשביל זה ואל יאמר טוב הוא שיראו הגוים חכמתו לכך נאמר (דברים ד ו) כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים שנאמר (תהלים קיט מו) ואדברה בערתיך נגד מלכים ולא אבוש אבל למוד מה שתשיב לאפיקורוס והכל בדברי תורה. (ישעיה ח טז) צור תעודה חתום תורה בלמודי תעודה שצריך לחפש אחר ראיות שיהיו מעידות על הדבר שכן הוא חתום תורה אילו פסקי הלכות אם חכם לומר כדי להבין הקושיות והתירוצים צור תעודה ואם אינו מבין חתום תורה בלמודי ולא בלימוד של נצחון כגון שנים שמתוכנחין כדי לנצח זה את זה אל תלמדם.

תשנ"ג.³ לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה פירוש מיראה (א) דאילו לקרותו ר' נוי נמור הוא והכי איתא בתורת כהנים (ויקרא כו ג) אם בחקותי תלכו כל העוסק בתורה שלא לשמה ראוי לו שלא בא לעולם שכל העוסק מאהבה וישב בצל שכינה ונהנה מזיו הכבוד.

תשנ"ד (ג) לא ישא אדם ספר להפך כדי שלא יהא נהפך מה שלמעלה למטה כיצד חשב אדם ללמוד לשמה יחשוב בלבו כל מה שאלמוד אקיים. (א) הפוסק⁷ מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאבילין לו נחלי רתמים שני' (איוב ל ד) הקוטפים מלוח עלי שיח (ב) נחלי רתמים לחמם ואם יקיים הרי היא לשמה אבל למד [ע"ב] (ג) המרצה מעות מידו לידה כדי להסתכל בה לא ינצל מדינה של גהינם והוא צופה הרי יענש גם על מה שלמד דוגמת נביא שעבר על מה שנאמר לו או כנון ששומע מן הנביא ועבר על דבריו כנון (ד) (מלכים א יג) אותו שהכחו הארירה כך הלומד ואינו מקיים. **תשנ"ה**. יחשוב אדם כמה היה זריו וממהר להרויח כסף או במקום שהיה לו משמוניות שם כך לדברי תורה לעשות המצות ומעשים טובים שנאמר (משלי ב ד) אם תבקשנה ככסף וכמשמנים תחפשנה כמו שעמלים עד שימצא הכסף כך תעמול למצוא דברי תורה על העיקר (ש"יב כב לא) אמרת ה' צרופה⁸ (א) כמו שצורפין הכסף על ידי נחלים כך נתנה תורה מתוך האש.

תשנו. ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו (בראשית א כו) למה נעשה אדם לשון רבים ולא אמר אעשה אדם כי רמו לבני אדם שאף הם יעשו אדם שיהא בצלם וברמות כלומר כל זמן שאדם עוסק בתורה לשמה שניתנה מן השמים וירא שמים כתיב (שמות כ ב) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו וכתוב עליהם (תהלים פג ו) אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כלכם אבל כשאין מקיימין את התורה כתיב (שם עג ב) בעיר צלמם תבזה ואומר (שם מט יג) נמשל כבהמות נדמו נעשה אדם בצלמינו (ירמיה סו יט) ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה (תהלים קלז יו) ולי מה יקרו רעיד אל ועוד

(ח) רפ"ח. (ז) רפ"ט. (ג) מחקמ"ז. (ד) מחקמ"ח. (ה) כפול לקמן סי' מחמשי"ג.

תשנ"ג. (א) עיין ברכות י"ז א' ופסחים נ' ב' ובתוס' שם.
תשנ"ד. (א) חגיגה י"ב ב'. (ב) צ"ל וישראל רחמים. (ג) ברכות ס"א א'. (ד) סנהדרין פ"ט ב'.
תשנ"ה. (א) מדרש שו"ט מזמור קי"ט אות ע"א: הקב"ה צירף את התורה:

יעסוק בפריה ורביה. (א) יצתה בת קול ואמרה אילו ואילו דברי אלקים חיים הם לקבל לו שכן שיקבלו בית שמאי שכר על דבריהם כבית הלל אבל אחר שיצתה בת קול (ב) ואמרה מי שיעשה כבית שמאי מאחר שכבר יודע שהלכה כבית הלל (ג) מכאן משמע מי שעוסק בתורה לשמה לא נתכוון להיות הלכה כמותו יקבל שכר כמי שהלכה כמותו ולכן הוצרך לומר אילו ואילו דברי אלקים חיים הם אבל אם רבים אוסרים וכולן כוונתם לשם שמים והמעט חולקים אע"פ שכוונת כולן לטובה עון הוא אם לא יעשו כמו שהרבים אומרים ועושים.

תשנו. (א) לעולם הלכה כדברי המרובים לא הוזכרו דברי יחיד בין המרובים אלא שמא תצטרך להם שעה ויסמכו עליהם וחכמים אומרים לא הוזכרו דברי יחיד בין המרובים אלא מתוך שזה (ב) אומר טהור וזה אומר טמא כדברי ר' אליעזר שמעתה. **תשנה. (ב) אם** אדם מתווכח עם חכם אל יהיה לו צער אם ינצחו אותו שיתחכם יותר שאם הוא נוצח את החכם לא הרויח אבל אם החכם נוצח הרי יודע מה שלא ידע.

תשנ"ט. (ג) (א) אמר ר' יודא ב"ר אדא (מלאכי ג יח) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לצורך אלקים לאשר לא עברו לצורך אלקים שלא יעשה אדם תורה קרדום להשתמש בה ולא עטרה להשתמש בהם.

תשס. (א) ר' יהושע אמר שנה אדם ב' הלכות ביום וב' הלכות כלילה ועשה מלאכתו כל היום באילו קיים (ב) כל העולם כולו וכת' פעמים (דברים וז' שם יא יש) ובשבתך ובקומך למה אמר ב' הלכות ביום וב' הלכות כלילה כנגד ב' פסוקים (יהושע א ח) והגית בו יומם ולילה (תהלים א ב) ובתורתו יהנה יומם ולילה הרי ב' יומם וב' לילה כיון שאמר (יהושע א ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפך הרי ריבה והגית בו יומם ולילה ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט כמו שאמר ר' יהושע.

תשס"א. (א) ולעיתא בתרא מ' יומנין כל דבר תורה שאדם ירא פן ישבח ואמר אותו מ' פעמים. (ב) הקיש (ג) קלי עולם לג' אבריו עולם ללמד שבית דינו של גדעון ושל שמשון ושל יפתח שקולים כנגד משה ואהרן ושמואל ולא עוד אלא סמך הגדולים מכאן ומכאן והקטנים באמצע הקיש קלי עולם כשמתכוונים לשם שמים וכשעושין על פי הצדיקים לפי (ג) שהקב"ה לב שאינן פקחין לדעת כלב פקחין שהיו בדורות הראשונים שאם לא תאמר כך יכול כל דור לומר למה לא נבראתי בימים הראשונים שהיו חכמים גדולים והייתי לומד תורה הרבה ואומרים לו מה איכפת לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים וכשלא ישב בטל אלא יהנה כל עת כשיכול אע"פ שאין לבו חריף כל כך.

תשס"ב. (ד) טוב לאדם שיעסוק ויחזור עם אותם שאינם יודעים כל כך כמותו כדי שלא ילכו בטלים משיחזור עם חבריו הדומין כמו שאמרו (א) המלמד [דף

(ב) כ"ט. (ג) כ"ט. (ד) חסד"ט. (ה) חסד"ט. (ו) חסד"ט.

תשנו. (ב) עירובין י"ג ב'. (ג) צ"ל ואמרה הלכה כבית הלל כו'. (ד) חסרון הניכר יש כאן וצ"ל: עבירה היא בידו מכאן.
תשנ"ו. (ב) תוספתא עדיות פ"א. (ג) בכ"ז ערפורט כן הגירסא: שזה אומר טמא וזה אומר טהור זה אומר טמא כדברי ר' אליעזר אמרו לו כדברי ר' אליעזר שמעתה.
תשנ"ט. (ב) מדרש שוח"ט מזמור ל"א ולפנינו: רב אחא בר אדא.
תשס. (ב) מכוילתא בשלח מסכת ויסע פרשה ב'. (ג) צ"ל כל התורה כולה ויעוין מנחת צ"ט ב' ובילקוט תהלים רמז תר"ד מה שהביא מהמדרש בשם ר' יהושע וצ"ע.
תשס"א. (ב) ירושלמי עירובין פ"א ה"א ויעוין בבלי ברכות כ"ח א': תנא מניה ארבעין זמנין. (ג) בבלי ראש השנה כ"ח א' אבל לשון רבנן הוא מהירושלמי ר"ה פ"ב ה"ח.
(ג) צ"ל שאצל הקב"ה לב שאינן פקחים בדורות האחרונים כלב פקחים שהיו בדורות הראשונים. (ה) ב"מ פ"ה א'.

ע"ב] בן עם הארץ תורה מבטל גזירות (ב) ור' פרידא היה אומר ארבע מאות פעמים לתלמיד כי זה דומה למת מצוה שאין לו עסיקים לחור עמו ואם יש לו חבר לחור עמו אינו זקוק לו אם הוא עשיר אומר לו (ג) וקנה לך חבר ואם אינו כחפצו יחזור עמו ואע"פ שמפסיד עמו מתורתו מתקיימת בידו.

תשסג. (ב) מעשה באדם אחד שהיה מחזר עם בני עניים והיה הולך אחריהם ומחזר עמהם ג' פעמים בכל יום.

תשסד. זקן תלמיד חכם היה ומעולם לא נבח בו כלב פעם אחת נבח בו כלב הלך לאשתו ואמר לתקן לו תכריכין לא היו לו ימים מועטין עד שנפטר: אמרו עליו שהיה רגיל במקום שהתינוקות היו רגילין ללכת לבית רבן היה מחלק להם פירות ואגוזים כדי שיעסקו בתורה וכשעומדין מבית רבן היה נותן להם פירות ואגוזים ושואל להם מה היו לומדים והיו עוסקין בתורה בשביל זה לא נבח בו כלב.

תשסד. (א) מצוה שאין לה עוסקין יעסוק בה האדם ויכפלו שכרו ואע"פ שאמרו (ב) העוסק במקרא מידה ושאינה מידה פעמים שנדולה יותר מן עסק התלמוד כגון שיש עמי הארץ או אחרים שאין עוסקים בתלמוד והולכים ושומעים מפיו מקרא שאם לא היה מלמד מקרא לא היו לומדים כלל לא תלמוד ולא מקרא ויש פעמים שאסור כגון שאין מומחה בעיר ובקי באיסור והיתר לכך טוב שכל עסקו יהא בתלמוד וזהו (ג) ושם דרך לשום לב למידות שהקב"ה חפץ פעמים שבמידת המקרא טוב לעסוק ופעמים להפך שאם באה לו מצוה עוברת שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים הרי (תהלים קיט קכו) עת לעשות לה' הפרו תורתך ואי אפשר על ידי אחרים לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והנית בו ואם אדם שאינו בן תורה והוא לא קיבל לתלמוד ואחיו בן תורה הרי זה שהוא עם הארץ יותר טוב שיעסוק בדרך ארץ שיפרנס את אחיו ואחיו ילמוד ואם היה ראובן עשיר ואינו יכול לתלמוד כי לבו קשה להבין וגם ישכח ושמעון אחיו חכם בתורה אם שמעון יאמר לראובן תן לי כסף שארויח בו ואם ראובן חפץ להבין לו מזונות מצוה שלא יתן כסף בידו כדי שלא יבטל מעסק תורה.

תשסו. (א) תני ר' שמעון בן יוחי אם ראת את הבריות שנת"אשו יריהם מן התורה עומד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם מאי טעמא הפרו תורתך עת לעשות לה' וכן אם רואה אדם שנת"אשו מן מסכתא או מן סדר או מן מדרשים יתחזק באותם דברי תורה שאין להם עוסקים וכן במצות שאין עוסקין בהם יעסוק בהם ויקבל שכר כולם (ג) כי מצוה שאין לה דורש הרי היא כמת מצוה לכן דרוש אותה ומסכתא ומדרש שאין דורשין אחריהן ואין עוסקין בה דרוף אחריהם ועסוק בהן כי מביאין לדין על דברי תורה שאין עוסקין שנאמר (קהלת יב יד) יביא במשפט על כל נעלם שהמצוה מקטרגת ואומרת מה גרועה אנכי שנעלמתי מכל וכל וכתוב (שם ז יח) כי ירא אלהים יצא את כולם לכך כל מצוה ומסכתא שאין להם עוסקין יעסוק בהם אדם ויקבל שכר גדול שזה דומה לאיש נכבד שבא לעיר והכל מכבדין אותו ואם אחד אין מכבדו אין ניכר ברוב עם ואם הולך הנכבד לעיר אחרת ואין מכבדין אותו ובא אחד ומכבדו הרי זה משובח מכולם.

תשסו. (א) התלמוד קודם למעשה כהדא דר' אבהו שלח בריה לר' חנינא בטבריא שלחון ואמרין ליה גמיל הוא חסד. שלח כתביה לבריה המבלי

(b) מס' ב"ב. (ג) כעין ז"ל בס' מקצ"ה.

תשסה. (b) כעין זה לעיל ס' תקפ"ז וס' א'. (ג) בבא מציעא ל"ג א'. (ד) מועד קטן ה' א'.
תשסו. (b) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ז.
תשסז. (b) ירושלמי פסחים פ"ג ה"ז ועיין בבלי קדושין מ' ב'.

אין קברים בקסרי שלחתיך בסבריא כבר נמנו בעלית בית ארים בלוד התלמוד קודם למעשה רבנין דקיסרין אמרין הלא דאת אמ' כשיש שם מי שיעשה אבל אין שם מי שיעשה המעשה קודם דלמא ר' חייא ור' אסי ור' אמי עניין... (ב) אמר לון אן הויתון אמרין לו נמלון חסד אמ' לא הוה תמן חורנין אמר ליה מניר הוה. תשסח. (ב) אדם אחד שהיה בבית אחד שהיה שלשה אוכלין על שלחן אמרו לו אכול עמנו ותשמע ברכת המזון ביומון אמר להם אחם מאריכין על השלחן ומדברים דברים בשלים ואני אוכל במהירות ומיד אני עוסק בתורה. תשסמ. (א) מי (א) שאכל ילך ד' אמות אפי' אם לומר (ב) (ויקרא יח ה) וחי בהם ולא שימות בהם.

תשע. אם ילך שעשועים כי מדי דברי בו (ירמיה לא יט) והלא אמרו (א) כל זמן שאדם [ע"ב] מרבה שיחה עם האשה או עם אשתו בטל מדברי תורה ואין אומרים כי מדי בו אלא בדברי תורה שנאמר (משלי כו טו) בני אם חכם לכך ישמח לבי גם אני מהו גם אני גם אני אחיה חכם המחכים את רבו ועוד אדם שהוא בצער ואין לבו יכול להבין מפני הצער מעט יסיר צערו על ידי הילוך ואחר כך יעסוק בתורה ועוד לב שהוא בצער בשבת ידבר עם הנער לבטל ולהסיר תונה מלבו ואל ישייל עם הילך בבית הכנסת ולא ינשק.

תשעא. (ג) תלמיד חכם שאינו יכול להתאפק מלהרהר אחרי דברי תורה כשהוא בבית הכסא אם יש לו בנים קטנים יביאם שמה עמו ויהיה עסוק עמהם ולא ירהר בדברי תורה ולא היראה רעים ואם ירא פן ירגילם ויבטלוהו כשיעסוק בתורה או מי שאין לו בנים (א) אם צריך לשום חשבון במעות היאך נשא ונתן לחשוב או שום דבר שבבית אל יחשוב אותם אלא בבית הכסא כדי שלא ירהר אחר דברי תורה הרי כשהוא במקום שהור יעסוק בתורה נמצא מרויה שעה לתורה וניצול מעבירה. תשעב. (ג) אם המלך ברוב חיל ותפארת והנה הצדיק הלך לקראת המלך פעם אחרת לא יבטל למדון כדי ללכת לקראת המלך אבל אם שמע שהמלך יבא בחיל יותר וכסבור גדול יותר הרי הולך ואם לאו לא ילך.

תשעג. (ד) טוב אחרית דבר מראשיתו (קהלת ו ח) אם לומר בשעת קציר וכציר וכשעה שהיה יכול להרויח ואינו עוסק או בריח ועוסק בתורה (א) ואם לא יעסוק במלאכה זהו אחרית דבר מראשיתו אבל אם יש לו ממון הרבה רק שיהא ממנו ביד נאמנים להרויח יכול להתפרנס יותר טוב שיעסוק בתורה דבר אחר טוב אחרית דבר מראשיתו אם אדם מתאוה לאשה ויודע שהיא זונה או רגזית הרי שקר כשם שנשמעת לו כך לאחר ואפילו צנועה היא הואיל והיא רגזית לא יקחנה אלא יקח צנועה שאינה רגזית ד"א טוב אחרית דבר מראשיתו הרואה את הנולד אדם אחד היה עני והיו הציבור רוצים ליתן לו מכיס של צדקה ולא רצה לקבל אמר אני אשרה מעיר לעיר בסחורה ולא אצטרך אמר החכם אם הדרך משוכשך אם תלך הרי יתפשוך וצריכים הציבור לפדותך לא חשש והלך ונתפש ופדאוהו אמר החכם הרי לכמה שנים היה לך דיי פרנסה במה שפדאוך ועתה צריך אתה שיפרנסוך וגם לפדיון לכך טוב אחרית (ב) תשק"ג. (ג) תשק"ד. (ד) תשק"ה. (ה) תשק"ו.

(ג) צ"ל למיתו גבי ר' אלעזר אמר.

תשסמ. (ב) שבת מ"א או בבא מציעא ק"ג ב'. (ג) יומא פ"ה ב'. תשע. (ב) אבות פ"א מ"ה.

תשעא. (ב) כעין זה כתב רבנו יונה בספר היראה כי ירגיל עצמו שם בחשבונות.

תשעג. (ב) חסרון יש כאן וצ"ל: ולא יהיה לו מה לאכול הרי יותר טוב שבתחלה יעסוק במלאכה ואח"כ יעסוק בתורה זהו טוב אחרית דבר מראשיתו. אבל כו'.

דבר מראשיתו אם מראשיתו טוב אז יהיה אהריתו טוב שמתחילה היה סבור עון הוא לקבל הצדקה ואילו היה מקבל לא היה נתפס.

תשעה. (ב) (א) פעמים שביטולה של תורה זו היא קיימה הרי (ב) אמר רבא במטותא מיניכו לא חיתו קמאי בניסן ובתשרי כי (ג) אם אין קמח אין תורה ומה שאמרו (ד) דורות הראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זה זה נתקיימו בידן אלא דורות האחרונים שעשו תורתן עראי ומלאכתן קבע זה זה לא נתקיימו בידן ואמר אב"י הרבה עשו כר' שמעון ולא עלתה בידן כר' ישמעאל ועלתה בידן הרי דר' יהודה קשה לאב"י ורבא אלא בימי ר' יהודה שהיו חסידים ולומדים לשמה וכל מה שהיו יכולים להעמיק לעשות רצון הקב"ה והיו בוטחים בו מספיק להם צרכם ומה שאמרו דורות האחרונים לא עלתה בידם לפי שהיו יכולין ללמוד בקבע ולא עשו. (כשרואה ג) אדם שיש לו פרנסה והוא יכול במלאכת עראי להרוויח כדי צרכו אז לא יאמר אם אין קמח אין תורה ולא יעשה תורתו עראי ומלאכתו קבע אלא תורתו קבע ומלאכתו עראי ולא יושב בטל רגע אחד כי יותר מענישין את האדם כשיושב בטל או עוסק ברברים בטלים ממה שעוסק במלאכתו אע"פ שיש לו הרבה וכשרואה האדם שיש לו נאמן שיעסוק במה שיש לו והוא מאמינו אז יעשה כר' שמעון בן יוחי לקיים (יהושע א ח) והגית בו יומם ולילה ולא יעסוק כלל במלאכה ואם יש לו נאמן ואינו רוצה לעסוק בשלו מפני שרוצה הנאמן לעסוק בשל עצמו אם כן יתן בידו למחצית שכר ולשליש אם יכול [דף ע"ג] להתפרנס באותו חצי הרויח שיגיע להלכו ולא יתן את שלו לאל"מים אפי' בפני עדים אבל החכם עיניו בראשו של דבר מה יוולד בסוף הדבר שמה צריך לבא לדין עמו אע"פ שיש לו עדים (ה) ויאמר אל תשיב לי אלא בפניהם מכל מקום צריך לעכב את התפילה עד שיעשו לו דין לכך ידע ויחקור תחילה שמה לבסוף יהיה עון ואל יאמר בעל כרחי הוא שאינו רוצה להיות נזקק אלי לפי שמתחילה גרם לפי שאמרו (ו) שבועה אינה זהה מבין שניהם לפי שלא היה לעשות שום משא ומתן עמו ולא שום עסק ואל יתן לאדם שחומד ממון ולא לאדם שהוא יודע שידחה אותו מיום ולא למי שיברור לו שהוא נאמן אבל בני ביתו של הנאמן יש מהם שאינם נאמנים וחשודים ואם אין אדם יכול להרוויח בחלק שמגיעו אז הוא יעשה בעצמו ועוד אם לא היה לו לפרנס אלא בני ביתו לא היה צריך לעשות מלאכתו קבע אלא שיש עמו יתומים אלמנות או עניים או זקנים שאינם יכולים לעמול אז יעסוק במלאכתו קבע ואם הוא איש שמחדש מעמי תורה שאם יעסוק בדרך ארץ לא יחדש ואין כיוצא בו בעיר או התורה חביבה והוא שימצא בעיר שיפרנסו את העניים שהוא מפרנס וכיון שהארם מוצא הצלחה וספק באומנתו (ז) אל יעזוב אומנתו ויתפוס באומנתו אחרת אלא אם כן לא יכול בלא עון. ברא הקב"ה לבריות בלא עמל מוונות (ח) ולאדם הראשון שחטא בעמל שנאמר (תהלים קד יד) מצמיח חציר לכהמה ועשב לעבודת האדם וכל מלאכת מצוה שאיפשר לעשות על ידי אחרים אל יבטל עסק תורה בעבודה אלא אם כן יהיה חילול השם אם לא יעשה. **תשעה. (ג) (א) וכל מצוה הבאה עבירה על ידה מוטב שלא יעשה המצוה כמו לשמח**

(ב) תתק"ז. (ג) תתק"ח.

תשעה. (ב) מנחות צ"ט ב' ולפנינו: זהו יסודה. (ג) ברכות ל"ה ב'. (ד) אבות ס"ג מ"ג. (ה) ברכות ל"ה ב'. (ו) שבועות מ"א ב': אם אמר אל זפרעני אלא בעדים צריך לפרוע בעדים. (ז) שם ל"ט ב': כולמך שחלה שבועה על שניהם. (ח) עירובין מ"ז ב': שלא ישנה אדם מאומנתו (ט) ברכות נ"ח א': כמה יגיעות יגע אדם הראשון. **תשעה. (ב) ירושלמי חלה פ"א ה"א:** אין עברה מצוה.

ספר חסידים

חתן ואם יש שם פריצים ויודע שבלא פריצות אינה יכולה להיות בלא הירחור או מלראות בנשים אל יהיה שם ואם יתכבד אדם בקלון חבירו שיש לו כבוד שאדם חשוב בסעודתו ולאותו אדם יהיה בשת או יצמער שישב שם יהיה עון לבעל הסעודה וזה אע"פ שהלך היה לו בשת אלא שירא שמה יכעוס אם לא ילך שם. (ה) ישים אדם על לבו הרי אדם שהוא רחוק מבניו ובנותיו אם יתאוה לראותם או הם אותו או בשביל אשה ילך למרחוק אחריהם בשביל חיי שעה וכל שכן ללמוד תורה או אין תלמידיו יכולין לילך אצלו או שצריך לעשות שלום שצריך לדרוק שם שנאמר (שם לר טו) בקש שלום ורדפהו ואמרין (ב) לרב לבא אחר התלמיד לעיר מקלט.

תשעו. (ג) מי שהולך למרחוק ללמוד והדרך מסוכן כי יש ליסטין הרבה בדרכים וגוזלין וחומסין והורגין ותופסין אותו ומייסרין אותו עד שיפדוהו הקהילות על זה נאמר (קהלת ז טו) יש צדיק אבד בצדקו שהיה לו להמתין מעט רגע עד יעבור זעם ולא יגרום שיהרג שהרי שמואל אמר (ש"א טז ב) ושמע שאלו והרגני ואין לומר (א) שלוחי מצוה אינן נוזקין במקום שמצוי היוזק שאני ועל זה נאמר (תהלים קיט קכו) עת לעשות לה' הפרו תורתך ואם יתפשוהו שם יעשו לו ייסורין שאינו יכול לסבול וימסור עצמו להשתמר או יגרום שיפדוהו הקהילות הרי מעלה עליו כאילו גורם רעה לעצמו ולאחרים אמרו (ב) למה לא נתפרסמו שלשה הגבורים שמותם לפי שמסרו עצמם למיתה בעבור לשאול הלכה על דוד הרי שאין למסור עצמו למיתה בעבור (ג) שנאמר (ויקרא יח ה) וחי בהם ולא שימות בהם ומה שכתוב (במדבר יט יד) זאת התורה אדם כי ימות באהל (ד) זהו באהל ביתו שחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל או בבית רבו (ה) כרי אליעזר בן הורקנוס שהיה אוכל כל מערני עולם בבית אביו וקיים בעצמו (ו) הוי גולה במקום תורה אשר שם נפשו בכפו (ז) או הנגיה בן תרדיון לכך אמר (ח) תמוה אני עליו אם לא ישרפו אותו וספר תורה עמו כי חפץ שימיתוהו ששעת השמר היה ובלא זה היו יודעין שנמסרין להריגה אמרו טוב שימותו בשביל התורה ולא בדברים בטלים כמו שאמר לו (ט) יהודה בן פפוס אשריך שנלכדת על דברי תורה וכן (י) ר' יהודה בן בבא שמסר עצמו והנסמכים על השם שאילמלא שעשה כן נשתכחו דיני קנסות מישראל.

תשעו. (ד) אם יש תלמיד שאינו חפץ ללמוד לפני חכם בעירו מפני מירדות שיש לו בביהו הרי אמרו (א) לא מכל אדם זוכה אדם ללמוד אפילו יצא [ע"ב] חוץ לארץ ישראל אבל אם הוא ילך חוץ לעיר וילכו כמו כן אחרים הרי גורם רעה ומושב שלא ילך ומעשה היה והעניש חכם הגורם שהפריד את התלמידים מעליו ואין זה דומה (ב) לתלמידיו שהלכו מרב חסדא לפני רבה כי טעו בדבריו. תשעה. (ה) שני חברים או שני אחים או אב והבן ויש להם מלאכה שאחד יכול לעשותה ואחד לעסוק בתורה אחד מהם כל מה שילמוד ישבח ואחד זכרן אותו שישבח יעסוק במלאכה והזכרן יעסוק בתורה ואם הזכרן בשלן והשכחן עסקן העסקן יעסוק בתורה.

(ה) תשק"ט. (ג) תשק"ס. (א) כעין זה לקען ס"י תשס"ד. (ד) תשק"פ. (ה) תשק"פ.

תשעו. (ה) פסחים ח' ב'. (ג) בבא קמא ס"א א'. (ב) יומא פ"ה ב'. (ד) ברכות ס"ג ב' : אין דברי תורה מתקיימין אלא במו שמכית עצמו עליה. (ה) אדר"ב פ"ו. (ו) אבות פ"ד מו"ד. (ז) עבודה זרה י"ח א'. (ח) ג"פ זה שם. (ט) ברכות ס"א ב' וצ"ל פפוס בן יהודה. (י) סנהדרין י"ג ב'. תשעו. (ה) עבודה זרה י"ג א'. (ג) שם י"ט א' ולפנינו רבא ועל הגליון נכתב: צ"ל רבה.

תשעט. (ב) שני אחין ראובן ושמעון ראובן הריף ומפולפל וצריך ללמוד ושמעון אינו כל כך חריף ויעקב אביהם חפץ שילמוד אחר, ואחד יעסוק בצורכי הבית ישלח את שמעון ללכת לעסוק (א) בתורה.

תשפ. (ג) למה שנים כרובים והדיבור בין שני כרובים להורות שעסקן שנים בתורה יחדיו שנאמר (מלאכי ג טז) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ונני יכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו (א) בגימטריא תרי"ג מצות.

תשפא. (ג) אם צריך אדם לחבר וראית איש שמבזין אותו מפני שהוא (א) גברתן והוא שתקן ופריציו מבזין אותו וראית שנשמע לך אותו תבחר להיות חבירך ותלמידך (ב) כל הנבזה לבני אדם שלא מחמת מעשים רעים עתיד שיתעלה שנא' (ישעיה נב יג) הנה ישביל עבדי ירום ונשא (שם נג ג) נבזה וחרל אישים. **תשפב. (ד)** שנים או שלשה שמדברים מדברי תורה והנה שנים נושאים ונותנים ואחר עוד יושב שם ויודע לשאת ולתת עמם ואין צריכים לו כי הם בעצמם ידברו כל מה שזה רוצה לומר ישתוק מפני שלבו אומר אשא ואתן עמם כדי שידעו שנים אני יודע ואפילו אינו מתנאה יחשדוהו ואם שום דבר יודע לחדש להם ישא ויתן עמם.

תשפג. (ה) אחד מן התלמידים היה שואל לרבו אמר תלמיד אחר מתי יסיים זה דבריו ואשאל גם אני אמר לו החכם (א) הוי פיקח ושתוק שתדע בשתיקותך יותר ממה שתדע בדבורך שתדע שאילתו ומה שאשיב לו ואחר כך אשיבך והו' שני (משלי כג א) כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך (שם שם ב) ושמת שכינ' בלועיך (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך.

תשפד. (ו) הרב שדורש ברבים ושמע התלמיד ויש לו קושיא במה שהרב אומר אם יודע התלמיד שהרב שמח אם יקשה לו ולא יהיה בוש שלא ידע ישאל ואם לאו (א) הרי אסור ואל ילבין פניו ברבים ואל יקשה אדם למתרגל הבלים ודוחה אותו בקש.

תשפה. (ז) אחד היה מגמגם בדבריו קודם שהיה מוציא מפיו דיבור אחד היתה שעה גדולה וכשהיו משחקין עליו היה כועס אמר לו רבו אל תשאל בפניהם המתן עד שיצאו או תכתוב בכתב מה שקשה לך ואתרץ לך.

תשפו. (ח) יכולים צדיקים לעשות גדרים וקנסים על חסידים ויריאים שאם יעברו על מה שגזרו אע"פ שאין רוב ציבור יכולים לעמוד באותו גדר אבל הם עצמם ברצונם מקבלים כנון שאמרו ביניהם בשאנו יושבים לפני הרב כל מי שיכנס לתוך דברי חבירו נלקנו או כל מי שידבר דבר בטל או מי שיעכב לבא לבית המדרש על זמנם הקבוע או לבית הכנסת ולא יתן אמתלא הנראית בעיניהם לדבריו וכיוצא באלה נלקה בכך וכך או במעות שהרי על כיוצא באלה אמר (א) ר' יוהנן בן נורי כמה פעמים לקה עקיבא בן יוסף על ידי לפני רבן גמליאל והוסיף לי אהבה לקיים מה שנאמר (משלי ט ח) הונח לחכם ויאהבך.

(ה) תשק"ג צחקון, כי כהן נפתח כל המלחמה. (ג) תשק"ד. (ב) תשק"ה. (ד) תשק"ו. (ה) תשק"ז. (ו) תשק"ח. (ז) תשק"ט. (ח) תשק"ע.

תשעט. (ב) צ"ל בצרכי הבית וראובן יעסוק בתורה.
תשפ. (ב) ר"ל ליראי ולחושבי (מלא) בגימטריא תרי"ג.
תשפא. (ב) פירושו גבור כמו שאמרו ספרי וילך פוסקא ש"ה: יהושע בן נון גברתן כמותך. (ג) עירובין י"ג ב': כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו.

תשפג. (ב) יומא ד' א'.
תשפד. (ב) חולין ו' א': ואם לאו תבין את אשר לפניך.
תשפו. (ב) עירובין ט"ז ב'.

תשפ"ו. (ב) ומדה יהא לאהבה לא יאהב אדם את רבו והוא יודע שאין לו הצלחה לפניו ובעבור אהבתו ילמוד לפניו או יניח בנו ללמוד לפניו וכתוב (שם יז כד) את פני מבין חכמה ללמוד לפני מבין ואם לאו הרי לך עון שאתה מכבד את רבך והיתה לומד לפני אחר יותר מלפני רבך וגם מאבד לבנו לימודו והכל לפני השעה (א) ורי' אושעיא עוב בר קפרא והלך לפני ר' חייא (ב) ורב יצחק עוב את רמי בר חמא והלך לפני רב ששת ולא יבייש את רבו הראשון לומר עזבתו לפי שאינו יודע ולא מפני אהבת איש או אשה יתחתן בהם או שאוהב את חבירו והוא יודע שבמקום אחר תקנה טובה יותר לבא לו או לבנו או לבתו כי טובים מחבירו או מבני חבירו. (ג) ובעבור אהבת אדם לא יכנס במחלוקת וגם הזהר אם יש לך בן למול באהבת אדם לא תקח מוהל כי אם אומן ומוחזק לכך בשלשה דברים אילו הזהר מלחזור אחר חיתון או אחר מלמד או אחר מוהל בשביל אהבת בני אדם ולא יהא לך אדם אהוב [רף ע"ד] שתגלה לו נסתרות שגילו לך אחרים (ג) כי לך האמינו סוד שלהם ולא להם ולא תשנא אחר מפני חבירך אין לשנא אלא מה שהקב"ה שונא ואשר אוהב אהוב.

תשפ"ח. (ג) אחד היה מתקן ציציות לשליתות שלח לו אחד שליתו שיתקן לו ציציות לשליתו אמר לו בעל ביתו אל תתקן לו כי אני שונא ואינו ראוי לישב בשלית אמר החכם אם קודם שכעסתי יהדיו הייתה מוחה בידו ציצית לשליתו הרי כוונתך לטובה ואתה לא דברת לו שלא לתלות ציצית בשליתו קודם לכן שחטאתם יהדיו לכך אל תמנע ממנו והוא לא ישמע לך.

תשפ"ט. (ד) אם אדם שומע דבר תורה מאדם טוב ויודע שאינו מתקבל על לב אם אומרו וילעינו בו אל יאמר בשם אומרו אלא יאמר טעיתי אני והוא (א) כל כי הני מילי מעלייתא תדרשון משמי' (ה) כתיב (איוב כא ג) אחר דברי תלעינו וכי מותר להלעינו אלא כנון (ב) מהיכו עלה במערבא שצריך אדם להיות מתון בדבריו עד שישקלם או יאמרם לחכם קודם שיאמר.

תשי"ן. (ו) אדם ששמע טעם טוב או קושיא טובה או תירוץ טוב ממין או ממשומר או מאדם שמחשיא את הרבים אל יאמר דבר משמו ואם שמע דבר מקטן או מנבזים והוא יושב בין בני אדם שהוא יודע אם יאמר משמו לא יקבלו דבריו ואע"פ שהדברים נכונים מוטב שלא יאמר משמו אלא אם כן הנכונה שמתחילה יצא הטעם ממנו שמו ראובן ויש ראובן אחר יאמר שמעתי בשם ראובן ואם יאמרו איזה ראובן אל יגיד אלא אם הוא יושב שם ואם אותו ירא שמים יאמר לזה אל תגיד משמי כרי שיהיו הדברים מקובלים וזהו (משלי כב יז) הט אונך ושמע דברי חכמים ולכך תשית לדעתי אם אינם הנונים ולכך תשית דעתי כאילו לא יצא מפיהם ואם שמע מצדיק טעם שאינו נראה לו כטוב הרי כתיב (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך כשם שהיה לך צער שהיו אומרים משמך דברים שאין בהם ממש (א).

תשצ"א. (ז) מי שלמד לפני איש יהודי ולאחר שלמד לפני נשחמד הרב לא יאמר

(ה) תתקע"ח. (ג) כעול לעיל סימן תקע"ד. (ג) תתקע"ע וכו' לקטן סי' תתשע"ח. (ד) תתקע"ט וכו' לקטן סימן תתשע"ט. (ה) תתקע"ח. (ו) תתקע"ג. (ז) תתקע"ג.

תשפ"ו. (ב) כריתות ח' א'. (ג) זבחים צ"ו ב'. (ג) כעין מה שאמרנו ב"ק י"א ב': את מהימנות לי בשבועה האי לא מהימן לי בשבועה.

תשפ"ט. (ב) ביצה כ"ח א'. (ג) סנהדרין י"ז ב' ולפינו מחכו. וגם העריך ערך חד מביא מחייבו עלה במערבא.

תשצ"א. (ב) חסרון יש כאן וצ"ל כן: אל תאמר משמם דבר שאין בו ממש.

המעמים ששמע ממנו משמו שהרי (א) רבן שמעון בן גמליאל שינה לר' מאיר אחרים אומרים ולר' נתן יש אומרים כל שכן למי שנופר בכל התורה.

תשצב. ב. בצנת שלג ביום קציר ציר נאמן לשלחיו ונפש אדוניו ישיב (משלי כה יג) הבא לשמוע דברי תורה מפי מתורגמן נאמן או תלמיד נאמן שיאמר בשם אומרו ואם הוא בקבר נפש אדוניו ישיב שגורם כשאומר דברי תורה משמו שמשבי הקב"ה נפש רבו לרבו (א) ודוכבות בקבר שפתותיו וסמך לו (שם שם יד) איש מתהלל כמתת שקר זה דומה לשולח צדקה ביד נאמן והוא אומר אדוני שולח את זה אבל ביד איש שקר אומר אני נתתי משלי וכן כשאינו אומר בשם אומרו.

תשצג. ג. כשמוזכרין תלמיד חכם (א) אין צריך לומר זכרונו לברכה כמו שאין אומרים כשאנו קורין בתורה על משה ואהרן זכרונו לברכה וכל שכן כשאדם (ב. . . ג.) שאין כותבין ז"ל שהרי מר בר רב אשי כשהיה אומר בבית המדרש בשם אביו היה אומר אמר רב אשי ולא היה אומר ז"ל בתוך י"ב חדש שמת האב אם מוזכר אותו אומר ז"ל) אבל לאחר י"ב חדש לא היה אומר וכן כשאדם אומר שנים מקרא ואחד תרגום כשמוזכר הצדיקים אין לומר זכרונו לברכה ואשר אמר (ג) על חרבונא זכור לטובה) אם אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין גוים כגון אותו הפלוני עשה לישראל אותה הטובה יאמר ז"ל.

תשצד. ו. ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר באותו פסוק בתחילת התיבות רמו ותצליח כל אדם חכם כשבא אחד ואמר למדני אם יחפון לדעת אם חפץ הקב"ה בלמודו אם יראה שיגדיל תורה ושלא יבא לידי עסקים לטורדו מתורתו אלא שרואה שאין שירדות באים לידו ויכולת להגדיל לימודו בידוע שחפץ ה' למען צדקו והרב לא ידחהו כיון שהקב"ה חפץ מעת שבא התלמיד יגדיל תורה ולא יבא עסקים ושירדות על ידו כל [ע"ב] זמן שעוסק בתורה וידע שאדיר יהיה התלמיד כלומר רבים יהיו צריכים לתורתו ויכבדוהו ואם רואה הרב שמעת שבא התלמיד באים עסקים לידו ומתבטל מתלמוד תורה יותר מלפנים דע שאין חפץ הקב"ה על לימודו עמו עד שירחהו וכן חכם ששואלים ממנו דבר שאינו יודע ומיד כשאוחז שאלו מיד על חכם צלחה רוח החכמה ויודע את השאלה הרי חפץ הקב"ה שיגיד לו וכיון שעל ידו יודע הרי יגיד לו ואם ממנו שואל ואין להם צלחה רוח ה' לדעת הרי חפץ הקב"ה שלא יגיד לו וסמך (שם שם כד) למשיסה יעקב אצל יגדיל תורה (שם שם כב) ובכתי כלאים לומר למשיסה ועוד תוסיף על למשיסה י' ועל למשיסה ו' ויהיה בנימטריא ישמעאל כי (א) ר' יהושע קרא על אותו תינוק קטן ר' ישמעאל מי נתן למשיסה יעקב כי חשב על ר' ישמעאל והוא סמך אצל ובכתי כלאים כי הוא כלוא וסמכו אל ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ולכך אמר מובטח אני בזה שמורה הוראה וכן הוה.

תשצה. ז. כל אדם שתחפון לדעת חפצו במה שתדיר מדבר בו הוא חפצו ואם תחפון לידע תלמידים מה בלב זה ומה בלבו של זה חשים לפניהם מיני ספרים הרבה הרי מה שיראה ויסתכל ויעיין בו ביותר אותו לבו חפץ מה שיעתיק או ישכיר שיכתבו לו בו חפץ וכתוב (תהלים קיט צו) מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי אף הקב"ה כן (משלי ח ל) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום.

(ב) חקק"ה. (ג) חקק"ה וכו' לעיל סי' ט"ז וגם בנדפס סי' טמ"ו. (ד) חקק"ה. (ה) ע"כ קיטן חקק"ה. (ו) חקק"ה. (ז) חקק"ה. (ח) חקק"ה. (ט) חקק"ה. (י) חקק"ה. (יא) חקק"ה. (יב) חקק"ה.

תשצא. (ב) תורנית י"ג ב'.
תשצב. (ב) סנהדרין צ' ב': כל מי שנאמרה הלכה משמו בעוה"ז שפתותיו דוכבות בקבר.
תשצג. (ב) עיין מה שכתבתי בהערותי בס"י שצ"ב. (ג) צ"ל מזכיר טענה (אולי צ"ל "טענות") מתלמיד חכם. (ד) ירושלמי מגילה פ"ג ח"ד.
תשצד. (ב) גיטין ב"ח א'.

תשצו. כתיב (דברים א א) אשר דבר משה אל כל ישראל וכתיב (שם שם ג) דבר משה אל בני ישראל ולשם אינו אומר כל ישרי ואחר כך כתיב (שם שם ה) הואיל משה באר את התורה הזאת ולא כתב למי אלא כתחילה דבר אל כולם אפילו לשם ונשים שהרי נאמר אל כל ישראל דברים המקובלים לכל כנון אנדה ומדרש ותלמוד בלא קושיות דברים שמבינים כולם אבל דברים חמורים נאמר בהם דיבר משה אל בני ישראל כנון קל והומר ונוירות שוות וליב מידות שהתורה נדרשת בהן דיבר זה לתריפים שבהן והו דיבר משה אל בני ישראל ודילג כל אבל ביאור התורה כנון סמוכין בין פרשה לפרשה במקום רמו סודות ובמקום שמות יוצאין מן הפסוק וחנין ומעשה מרכבה זה מסר בצינעא לבי או לני צנועין והו באר משה את התורה ולא פירש למי ביאר ד"א דבר מקרא דבר משנה באר תלמוד ישריש אדם שנותני ב' ימים מקרא והו שנאמר (ישעיה יא ב) רוח חכמה וכוונה וכנגדן (תהלים יט ח) תורת ה' תמימה וגו' (שם שם) עדות ה' נאמנה וגו' ב' ימים משנה והו (ישעיה יא ב) רוח עצה ונבונה וכנגדן (תהלים יט ט) פקודי ה' ישרים וגו' (שם שם) מצות ה' ברה וגו' ב' ימים תלמוד והו (ישעיה יא ב) רוח דעת ויראת ה' וכנגדן (תהלים יט י) יראת ה' טהורה וגו' משפטי ה' אמת וגו' שלשתם (א) בשבת ד"א (ב) אנדה כדר' יוחנן ודיש לקיש ויש אומ' (ג) שליש היום מקרא והו ד' שעות זהו (תהלים יט ח) תמימה משיבת נפש נאמנה מחכימת פתי שליש משנה ד' שעות זהו (שם שם) ישרים משמחי וגו' ברה מאירת. שליש תלמוד ד' שעות טהורה עומדת אמת צדקו ד"א דבר דבר שתיים מקרא (ד) באר והו אחד תרגום אל כל ישראל עם בני ישראל עם בעלי אנדה אנדה עם בעלי תלמוד תלמוד אם יבא לפניך איש בקי בתלמוד וחפץ לשמוע מן התלמוד אל תאמר לו מן הגדה או מן המקרא ואם בעל אנדה אמור לו מה שלבו חפץ ואם מן המקרא חפץ אמור לו (ה) מה שחפץ שנאמר (תהלים א ב) כי אם בתורת ה' חפצו וכתיב (שם קיב א) במצותיו חפץ כפי חפצו הגד לו ואל תאמר לו מה שאינו בקי ואם זה חפץ בעניין אחד וזה בעניין אחד עליו נאמר (משלי ה טו) יפוצו מעינתך חוצה לזה שעתו ולזה שעתו ואם תראה לאחד מהם שאם לא תאמר לו מה שלבו חפץ ילך לו ולא יעסוק בתורה עוד אמור לו תחילה ואם שלשתם כאחד טובים בעל תלמוד עדיף ופעמים אם יבאו לפני חכם רבים ורבים אין מבינים אלא דברי אנדה או טעמים הרי אף בעלי תלמוד יכולים לשמוע ויש אומרים ישריש אדם שנותני שנה למקרא שנה למשנה שנה לתלמוד כמו כן חמש שנים למקרא בן עשר למשנה כן חמש עשרה לתלמוד ומשם אין ראייה כי הקטן לא יבין תלמוד.

תשצו. (ס) דבש מצאת אכול דרך פן תשבענו והקאתו (משלי כה טז) אם מוצא אדם רב שמלמדו תורה והרב יודע סתרי תורה דברים שלא נתנו לנלות אלא (א) לאב בית דין (ב) צנוע והתלמוד חפץ לכל אלה ואינו

(ב) כל"ז וכעין זה לקמן סימן תתמח"ב.

תשצו. (ה) ר"ל בשבועה וכן פירש רש"י קדושין ל' א' ד"ה ליומי ובעי' ו"ט ב' ד"ה כיומי. (ג) גמיון ס' א': ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש מעיניו בספרא דאגרתא בשבתא. (ג) כן פירשו התוס' שם בקדושין ד"ה לא ובעי' שם ד"ה ישריש. (ד) כמגילה ג' א' אמרו מפורש זה תרגום ובסופה ל"ב א': בשבעים לשון ש' באר היטב והו מקור דברי רבנו וברש"י דברים א' ה': באר את התורה בשבעים לשון פירשה להם והוא מתוספתא סוטה פ"ח: והשיאו את הכתב מעל האבנים בשבעים לשון ויעוין בבבלי סוטה ל"ה ב', אבל יעוין מס' סופרים פ"ח שאמרו: ומתרגם. לפי שיבנו בו שאר העם והגשם והינוקות כו' וכן כתב רש"י מגילה כ"א ב' ד"ה ובכניא: שהתרגום אינו אלא להשמיע לנשים ועמי הארץ וברא"ש ברכות פ"א ס' ח': התרגום הוא בשביל עמי הארץ, ובספרי ברכה פסקא שמי' ואתא מרבבות קדש זהו לשון ארמי, ושם פסקא קס"א מקרא מביא לידו תרגום. (ס) ע"ז א' ויעוין בבא מציעא צ"ז א': איהו שאול להו כיומי דכלה ועי' ברש"י ד"ה כיומא.

תשצו. (ה) חגיגה י"ג א'. (ב) קדושין ע"א א'.

ראוי לכך ורוצה להיות [דף ע"ה] פריץ בהשבעות שידע יותר לבסוף יהיה לו למכשול כמו (ג) אחר.

תשעה. (ב) מעשה שבאו בחורים מארץ מרחקים לפני רב אחד נתן להם חדרים וקבע להם כלי מלא מים אצל מיטות של כל אחד מהם אמרו מה טיבן של מים אילו אמר להם אין אתם מלאכים כשיתגבר יצריכם עליכם הרי יצר הרע יכלה מכם הרי הוא אומר (תהלים יט י) יראת ה' טהורה וכתוב (שם יב ז) אמרות טהורות הרי אין דבר שמבטל היצר כמו מים קרים תשבו במים עד שיכבה יצריכם. **תשע"א. (ג)** אמרו לזון אחר במה הארכת ימים אמר כי היו אורחים בביתי ולא היו מבינים דבר לשוני והיו מרברים עמי לשון עברית בבית המרחץ ואני מעולם לא דברתי לשון עברית בבית המרחץ ובבית הכסא ואפילו דברים של חול אע"פ שמותר הואיל ועשיתי נדר ותוספת הוסיפו שנותיי. (ג) ועיניך יישירו נגדך בשעה שאדם יושב וכותב או מהרהר בדברי תורה וחלון לפניו לא יכיס בחזירים או בצואה. **תת. (ד)** הוקר רגלך מבית רעך (משלי כה יז) והלא אמרו חכמים (א) יהי ביתך בית וועד לחכמים אלא מבית רעך מאשתו שהרב יעשה בית המדרש מצד אחד (ב) שלא יסתכלו הנכנסין והיוצאין באשתו או בבתו או בכלתו הרי מצות תורתו באה בעבירה וכתוב (בראשית יח י) פתח האהל והוא אחריי הוקר רגלך מבית רעך (ג) אם הוא אוכל ויש לו חרפה באכילתו ובשתייתו לפניך (ד) או אם יש נגבים שהם נוגבים הוקר רגלך כי יאמרו העבדים והשפחות פלוני נגב הוקר רגלך מבית רעך שתהא קבוע בתורה ולא תדבר דברים בטלים. הוקר רגלך מבית רעך (ד) אל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו (ו) הוקר רגלך שאם יהיה זמן מרובה בבית פעמים שצריך לנקבו ויהיו לו למורה הוקר רגלך פן ישבעך אבל כגון אביו ורבו בבית רב יוסף ורב יהודה בבית שמואל שכל היום לומדים על זה לא אמר.

תתא. (ז) כשיש לאדם תלמידים הנך לגער על פי דרכו אם מבינים בסתומות דברך כפי מה שהוא תניד ואם אינו יודע בסתומות פרוש לו שהרי לפי שמשו רבינו אמר (א) יעבוד אדם עבודה זרה ואל יצטרך לבריות ולא פירש שנאמר עבודה זרה זהו עבודה שהיא זרה לו שיתבייש לעשות אותה מלאכה ואל יצטרך לבריות ונכשל בו זרעו. (ב) ולמה (ח) אין שוניין לחכם ולמה אין מפרשין לחכם לפי שכתוב (משלי א ה) ישמע חכם ויוסף לקח וכיון שהוא חכם אם היה מפרש לו לא ישים לבו להבין דבר מתוך דבר ובזמן הזה שאין חכמה יתירה צריך לרב לפרש הכל גם אם יכתוב פירושים יפרש הכל כדי שלא יהא יגיע לחשוב ויתבטל משאר דברי תורה ומה שאמר בתורת כהנים אין שוניין לחכם אין מפרשין לחכם כגון חכם שמבין ברמזות שנאמר (משלי יד ו) ודעת לנבון נקל כמו שאמר בן עזאי לרי יוסי הגלילי בתורת כהנים (ג) כשיהיה לו קושיא יאמר החכם בכאן יש קושיא וישים התלמיד אל לבו שידע מעצמו ויכנס בחריפות וכשלא ידע או הרב יגיד לו ולמה רמז הכתוב בסתם (דברים ה כח) ואתה פה עמוד עמדי (ד) שאמר לו בתשמיש המיטה כיון שסמך לו

(ח) תפק"ז. (ז) תפק"ח. (ג) תפק"ט. (ד) תפק"י. (ה) כעין זה לקמן סימן תתמ"א. (ו) תפק"י. (ז) תפק"י. (ח) תפק"י. (ט) תפק"י. (י) תפק"י.

(ג) חגיגה ט"ז א' והרמב"ם בספרו המורה ח"א פל"ב כתב: ואם תשתדל להשיג למעלה מחשגך כו' חגיגה כאלישע אחר.

תת. (ב) אבות פ"א מ"ד. (ג) כעין מה שאמרו סוכה ג"א ב'. (ד) כעין מה שכתב למעלה סימן ק"ח. (ז) אבות פ"ד מ"ח.

תתא. (ב) ב"ב ק"י א' וירושלמי ברכות פ"ט ה"ג. (ג) תורת כהנים פרשה מצורע פרק זכבים פרשה ג'. (ד) שם. (ז) שבת פ"ז א' יעו"ש בתורה ואתה ואדר"ן פ"ב.

אצל (שם שם כד) שובו לכם לאהליכם אמר הרי רמז שאהיה אסור בתשמיש המיטה ואהרן ומרים אילו נאמר לו בפירוש לא ידברו בו אמר אהרן (במדבר יב ב) הלא גם בנו דבר (ויקרא י יח) אכול תאכלו אותה בקדש כאשר צויתי ואמרתי לו (שם שם יט) ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה' כך בזה אם אמר למשה בפירוש פרוש מן האשה הרי נקבל ואם בסתם ואתה פה עמוד עמדי מזה הסתם אין הוכחה שמא על זה לא אמר שיחא אסור בתשמיש המיטה אלא לא אמר לו אלא על שיעמוד בהר סיני ויקבל את התורה אמר להם (במדבר יב ח) פה אל פה אדבר בו דברתי לא נאמר אלא אדבר מכאן ואילך אדבר לפי שאתם משוין דבורי אליכם כמו דבור אליו אלא מכאן ואילך לכם (שם שם ו) בחלום אדבר בו ואליו אדבר פה אל פה בפירוש הרי משה פירש מאשתי מרעתי שסמך על מה וכו' שאמר בסתם ואתה פה עמוד עמדי ולא דיברה תורה בקוצר ובסתם כנון נזירות שוות וכנון בכאן מפני (ה) שמקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואילו נאמר בפירוש לא היינו יודעים טעם אחר כנון ואתה פה עמוד עמדי לומדים אנו (ו) שהקורא בתורה בעמידה שני עמדי (ז) ושליח ציבור אומר [ע"ב] עמוד והיה לו לומר עמד עמדי (ח) אלא שנראה כעושה עצמו אלוה פה יעמוד במקומו ואילו היה מפרש כל דיבור ודיבור היה צריך להרבות קלפים וכתוב (דברים טו יא) כי לא יחדל אבינו (ט) והתורה חסה על ממונם של ישראל ולא הכל יודעין לכתוב והיה צריך לכתוב ועוד לא היה כתוב בכמה ימים ועוד אדם עוסק במלאכתו נמצא תורה בשלה (י). ויחשוב אדם כאילו כל ישראל בניו וילמד תורה לכולם שנאמר (שם יא יט) ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם לכך אמר (שם כט ט) ראשיכם ששמיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל טפכם יהיו כל ישראל כשפכם וטעמכם כישראל מה טפכם אתם מלמדים כך כל ישראל מה ישראל אם באים לפניך בדין אינך מכיר פנים בדין כך אם בנך הויק לחבירו אל תשא פניו בדין (י) כשמעון בן שמעון לבנו כתיב (שמות לב כט) כי איש בבנו ובחאיו ואומר (תהלים טו ג) וחרפה לא נשא על קרובו אלא כך מחפש בחובת קרובו כחובת אחרים. אמנו (יא) שמו (ש"ב יג ג) ויגדל בן שמעון אחי דוד ויוגדל איש חכם מאד לפורענות מכאן אמרו (יב) אל יתחבר אדם לרשע אפי' לקרבו לתורה. תתב. ג) אל יגדל אדם יתום רכיל כי אין לו זכות ואל יניח בין תלמידיו רכיל כי לעולם לא יהיה להם שקט מפני רכילותו ולא שפחה ועבד רכילים.

תתג. ד) כתיב (איוב כב כג) אם תשוב עד שדי תבנה תרחיק עולה מאהליך אם כן למה הוצרך לומר (שם יא יד) אם און בידך תרחיקו ואל תשכן באהליך עולה אלא בא ללמדנו שלא יאמר הרב אניח לתלמיד עול כדי שאזכהו וילמוד ממעשי לא יועיל כי יותר ילמד לבני ביתו עולה.

תתד. ה) כתיב (מ"ב ד א) ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את ה' כי לא היה נביא מניח תלמיד ללמוד לפניו אלא (א) הבדוקים לו שהיו יראי ה' והרי (ב) ע"כ קיון סתק"ס. ג) סתק"ל. ג) סתק"ל. ד) סתק"ל. ה) סתק"ל. ד)

(פ) סנהדרין ל"ד א'. (ו) מגילה כ"א א'. (ז) רמב"ם הלכות תפלה פ"ב ה"ז: אין הקורא רשאי לקרות עד שיאמר לו הש"ע לקרות. (ח) הלשון מוגומגס מעט. (ט) יומא ל"ט א'. (י) ירוש' סנהדרין פ"ו ה"ג. (יא) צ"ל אמנון היה לו רע ושמו כו' ומקור דבריו הוא במכילתא יתרו פרשה א' וביקוש יהושע רמז ג'. אבל מהנראה כי רבנו נתבין למה שאמרו באדר"ן פ"ט: ואל תתחבר לרשע כו' שכן מצינו באמנון שנתחבר עם יונגד ויעץ לו עצת רעה שנאמר לאמנון רע ושמו יונגד בן שמעון אחי דוד ויוגד איש חכם מאד חכם להרע, ד"א אל תתחבר לרשע אפילו לתורה. אולם במגן אבות ורשב"ץ כתוב וז"ל וע"ז אמרו באדר"ן אל תהי חבר לרשע אפילו לדבר מצות וכן אמרו במכילתא אל יתחבר אדם לרשע אפי' לקרבו לתורה שהרי יונגד כשנתחבר ליהוה פחתו אות אחת משמו וקראו אותו יונגד, הרי שמפרש גם מה דאיתא באדר"ן על יונגד בן רכב ולא כדבריו רבנו. (יב) אבות פ"א מ"ז.

תתד. (ב) ברכות כ"ח א'. כל תלמיד שאין תוכו כבדו לא יכנס לביהמ"ד ובמס' דרך ארץ

נחזי היה לפניו או כשבא לפניו לא החמיץ עדיין עד שבא להרפה אמר אלישע הרי רעתך לא נודעה בגלוי ואם אעזוב אותו יאמרו על חנם נירשו לכך המתין עד שחטא בדבר שגורע בישר' לא היה עושה כן לאחר שנשבע אלישע שלא יקח לקח בשם אלישע וזה היה חילול השם ועוד רצה לגנוב דעת רבו הנביא היודע כל הרי נודע לכל בושתו לומר הרבה יש לו לסכול לאדם עד שיגרש את תלמידו מתרעומת בני אדם עד שיוודע בושתו (ב). פעם אחת היה לרב לחכם אחד תלמיד אחד (ב) שלא היה בכל דבריו הונן בדבר ממון לא היה טוב אמרו לו אין זה ראוי שישב בפניך אמר הוא גורם שאני תדיר לומד ודוחק אותו בכל יום ללמדו ובעבור עצמי אני עושה.

תתה. (ג) תורת ה' תמימה (תהלים יט ח) ואיוו תורת בעלת מום אלא (א) מי שקיבל עליו דברי חבירות חוץ מאחד או גוי שקיבל עליו כל התורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו תורת ה' תמימה תלמיד שהגיע להוראה אבל מי שלא הגיע להוראה ומורה בעלת מום תורת ה' תמימה לעתיד משיבת נפש עדות ה' נאמנה שכבר נעשה על ידי (ב) אלישע ויחזקאל.

תתו. (ג) תורה צוה לנו משה מרשה קהלת יעקב (דברים לג ד) צוה לנו שנעשה תקנה שתהא מורשה כיצד שלא תקח אשה שאחיה רעים (א) אלא שאחיה חכמים וטובים ד"א כשהיו ישראל מקובצים ונקהלים היו עושים תקנה שלא תפסוק תורה כיצד היו נודרים ונותנים לצורך תלמוד תורה מורשה קהלת יעקב כבית שמאי (ב) ב"ש אומרים אין מלמדים תורה אלא לבני טובים ד"א שנים שנים וחפיצים ללמוד ואין ספק במעות אלא לאחר מהם מוטב לעסוק שילמד בן תלמיד חכם מאותו שאביו אינו תלמיד חכם ד"א מורשה קהלת יעקב היו עושים תקנה שילמדו הכהנים והלוים כשהיו ישראל נקהלים היו אומרים תנו לנו שנתפרנס כגון תרומות ומעשרות כי אתם יש לכם מורשה כלומר ירושת ארץ ישראל ותנו לנו כדי שנעסוק בתורה.

תתו. (ד) רק ארמת הכהנים לברם לא היתה לפרעה (בראשית מז כו) למה הוצרך זה לכתוב בתורה אלא לומר לך אם המלך משיל מס על [דף ע"ו] העיר בני העיר יתנו (א) ותלמידי חכמים שעוסקים יומם ולילה לא יתנו עמם דבר כי לא בעבורם הוטל על העיר אלא בעון עמי הארץ ותורת אלהים משמרתן הנה פרעה לכהנים לע"ז עשה טובה וכל שכן עובדי ה' שיהיו ישראל מספיקין מוונותיהם וכל צרכיהם שנאמר (תהלים לו כה) ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם אלא עשיתי תקנתם לכל צרכיהם.

תתה. מרבה הונו כנשך ובתרבות לחונן דלים יקבצנו. מסיר אונן משמע תורה גם תפלתו תועבה (משלי כח ח ט) סמכם להודיע שלא יאמר אדם אני לוקח ריבית וחפץ אני לתת הריבית לגבאי צדקה למי שיוחנן דלים מוטב שלא יקח ריבית לפי שכתוב (ויקרא כה לו) ובמרבות לא תתן אכלך וכתוב תרבות לגבי ריבית לכך בתחיית המתים יהיה מת (א) ולא יהיה שכתוב ביחזקאל (יח יג) ובנשך נתן ותרבות לקח וחי לא (ב) כ"כ חסד"ל. (ג) חסד"ע. (ד) חסד"ל. (ה) חסד"ל.

רבה פ"ו: אמר לחם בני ולא עשיתי לכם כל כך אלא לברוק אתכם, ובשבת קכ"ז א': שמא תלמיד שאינו ברוך יש בננו, הרי כי היו בודקים התלמידים. (ג) אולי צ"ל שהיה בכל כו'.
תתה. (ב) כבודות ל' ב'. (ג) ר"ל אלישע החיה את בן השנומית מלכים ב' ד' ויחזקאל את המתים ויחזקאל ל"ז ומה שלא הזכיר את אליהו שהחיה את בן הצרפתי נראה כי דעתו כמו דעת רבנו הרמב"ם בספרו המורה פמ"ב לראשון וכן כתבו תלמידי רבנו פרץ בשיטה מקובצת בבא מציעא ק"ד ב' ויעוין תוס' שם ד"ה אמר.

תתו. (ב) כבא בתרא ק"י א'. (ג) אדר"ן סוף פ"ב.

תתו. (ב) כבא בתרא ח' א'.

תתה. (ב) מדרש רבה משפטים פל"א: אמר הקב"ה מי שחיה ברבית בעוה"ז לא יחיה לעוה"ב, ולזה המדרש כיוונו תוס' סוטה ה' א' ד"ה כל יעו"ש. ובפרקי דר"א פל"ג: וכולם עמדו על רגליהם חוץ מאיש אחד אמר הנביא מה שיכו של זה אמר ליה בנשך נתן. ויעוין בי"מ ע' ב'.

יחיה את כל התועבות האלה עשה מות יומת דמיו בו לכך מרבית תרבות ראשי תיבות מת ואל יאמר אקח ריבית ואתן ללומדי תורה ובתרבות ב' יתר שני רביות מישראל (ב) ואף מגוי מי שיכול להתפרנס משרותיו ועוד (ג) ב' ריבית מוקדמת ומאוחרת.

תת.ט. (ט) "מסיר" "אזנו" "משמוע" תורה ראשי תיבות מאמת אם שואל אדם מאמת אבל לקנתר ולהכעיסך ומחפש להביא ראייות שקר וסתום דבריך עליו נאמר (משלי כג ט) כאזני כסיל אל תדבר כי יבזו לשכל מליך.

תת.י. (י) (א) תורה לא ילמד אדם בשכר להבירו אף (ב) רפואה לא יעשה בשכר אבל יאמר לו תן לי מה שאוציא כלומר תראה בעצמך בכמה אקוה ותשרה ועשה או תצוה לעבדך לתקן או תשכיר מי שיתקן או תשכירני שכר טורחי וכן שכר טורחי לחפש אחריו או אם יבא ממקומו שם יחשוב כמה מעות היה עושה וטורח שלא בעבור הרפואה כי בשביל הרפואה לא יקבל שכר אלא כנגד הטורח וההוצאה אבל אם הם אומרים אנחנו נקנה ונשרה ונעסק רק תאמר לנו מה לעשות אל יקח מהם שום דבר. תת.יא. (י) אדם שבא אליו גלח או כומר או מין חכם ומפולפל או איש בעל תלמוד ואינו ירא חטא ורודף אחר הכבוד וזה צדיק ואינו כך חכם או אם זה

חכם ובא אליו מכשף להתווכח עמו בדברי תורה אם יתווכח עמו שמא יטו את לבו אחרים על כולם נאמר (משלי כו ד) אל תען כסיל כאולתו פן תשוה לו גם אתה שמא ינסו דבריהם בלבך (א) ואמר ר' אליעזר על יעקב מינאה הנאני הדבר מאתנן וזנה קובצה אם לר' אליעזר כך כל שכן לאחר לכך אמר אל תען מה טעם פן תשוה לו ולא תדע לענות ויטה לכך אחריו גם אתה לרבות דלא מיבעיא שהוא יחטיאך אלא שגם אתה מחטיאו דמפקר טפי ואם אתה חכם ממנו אל תתן לאותם שאינם חכמים לישב ולשמוע וייוכחים שלכם פן יטעו אחרים שהרי אינם מבינים את האמת. אם תראה איש מפולפל ואין בו יראת ה' אל תתן את בנך ללמוד לפניו וזהו גם אתה גם השומעים את דבריהם אבל אם חכם אתה כל כך שאתה יודע שתנצחם (ב) כר' יהושע בן חנניה (ג) וכר' אבהו או תען כסיל כאולתו (שם שם ה) פן יהיה חכם בעיניו (ד) ר' שמלאי אתא לגביה ר' יונתן אמר ליה אלפי אנדה אמר ליה מסורת בידי מאבותי שלא ללמוד אנדה לא לבבליים ולא לדרומיים מפני שנשי הרות ומיעוש תורה ואתה נהרדעי ודר בדרום ועוד (ה) קטן אין מגלים אנדה תמוה לקטנים פן יאמר אין בו ממש ומדהא ליתא שאר דברים כמו כן אינם (ו) וכן לעמי הארץ שלא יאמינו אל תאמר להם אנדות תמוהות וכן למלעינים עליהם.

תת.יב. (י) הילל למה לא היה הפיץ בשמנה עשר דבר שגורו בית שמאי והלא כולם

(ב) כ"ד. (ג) כ"ה. (ד) כ"ז. (ה) כ"ח. (ו) כ"ט.

תורה תשנן. (ג) כ"מ ע' ב': לא צריכא אפי' רבית דנכרי. (ג) שם ס"ב ב'.

תת.י. (ב) נדרים ל"ז א'. (ג) שו"ע יו"ד ס"י של"ז ס"ב. (ד) נדרים ל"ז א'. (ה) ע"ז י"ז א' ולפנינו: איש כפר חנניא ויעיין שם בתוס' ד"ה ויעקב. (ז) חגיגה ה' ב'.

(א) עבודה זרה ד' א'. (ד) ירושלמי פסחים פ"ה ה"ג ובעין זה בבלי פסחים ס"ב ב'. (ה) כעין זה חגיגה י"ג א': תא אנמך במעשי מרכבה א"ל לא קשאי ופירשי לא זקנתו ומקור דברי רבנו בירושלמי ע"ז פ"ב ה"ז ובמדרש שיר פסוק כי טובים: ר' שמעון בן הלפתא ורבי חני בשם ר' שמואל בר נחמן כתיב כבשים ללבושך כבשים כתיב בשעוה שחלמירך קטנים תהא מכבש לפניהם דברי תורה הגדילו ונעשו ת"ח תהא מגלה להם סתרי תורה. (י) כעין מה שכתב הרמב"ם בהקדמה לפירושו על המשניות וז"ל: ועוד כדי לעור עיני הכסילים שלא יזהירו לבותם לעולם ואלו היו מראים להם זוהר האמתות יסבו פניהם מהם כפי חסרון טבעיהם שנאמר בהם ובדומיהם אין מגלין להם את הסוד מפני שאין שכלם שלם כדי לקבל האמתות על בוריים כו' ועל כן אין ראוי לאיש חכם לגלות מה שידע מן הסודות אלא למי שהוא גדול ממנו או כמוהו שאם יגלה אותו לכסיל אע"פ שלא יגלהו (אולי צ"ל יגנהו) לא ייטב בעיניו. ור' שם טוב שפרש בהקדמתו לספרו פירש רמזים כתב: כאשר יראו הסכלים המלעינים על דברי חז"ל אלו החידות יתבילו כל דבריהם בשיקחן מהם מופת כולל על כל דבריהם ולא ישימו לבותם להבין דבריהם וחידותם. והרלב"ח בתשובותיו ס"י ע"ה כתב: לא לדרוש ברבים ובפני עמי הארץ דברים שהם כבשונם של עולם.

סייג של תורה הם אלא אמר הילל (א) אם נגזור ולא יוכלו רוב ציבור לעמוד יאמרו מדרה ליתא אף שאר דברי תורה אינן עיקר.

תתיג. ב) שאל אביך ויגדך (דברים לב ז) [ע"ב] ואם תדע שלא ידע להשיב לך זקנך ויאמרו לך ואינו אומר שאל זקנך שאם שאל תלמיד לרבו ואינו יודע להשיב (א) אל ישאל בפניו לחכם כדי שלא יתבייש.

תתיד. ג) אם יראה אדם או שמע שיש בעיר אחת תלמידי חכמים ואינם אוהבים זה את זה אם צריך לשלוח אליהם שאלות לא ישאל בכתב אחד מהם ולא יכתוב כך שואל אני מכם פלוני ופלוני אלא לכל אחד יכתוב כתב לבד לכך ישלח לזה לבד ולזה לבד שאם אין יראה שמים בהם במקצתם כיון שיראה שחבירו כך כתב יעסוק לסתור ולשבר דברי חבירו לכך יכתוב לכל אחד לבד ואם יודע שיש מקצתם צדיקים ויש שאין יראה ה' בהם לא ישאל אלא לצדיקים (א) ואל ילכו לאותם ביחד.

תתמו. ג) בבית המדרש לפני רבים (א) לא היו מניחים לשאל יותר מג' שאלות כנגד ג' ולא שאלת שאמר הקב"ה לשלמה וגם השואלים לחזוים בכוכבים אין (ב) יכולים לשאל יותר מג' דברים בפעם אחת (ג) ורבא לא שאל אלא ג' ענוה וחכמה ועושר (ד). (תהלים כ ה) יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא (שם שם ו) ימלא ה' כל משאלותיך (שם כב ט) גל אל ה' יפלטהו יצילו בו חפץ בו (שם לו ה) גול על ה' דרכיך ובטח עליו והוא יעשה (משלי טז ג) גול אל ה' מעשיך ויכנו מחשבתך (איוב כב כו) או על שרי תתענג (ישעיה נח יד) או תתענג על ה' (תהלים לו ד) התענג על ה' ויתן לך משאלות לבך. (שם כב ה) חיים שאל ממך נתתה לו (שם שם ג) תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו כל מנעת סלה (שם יז) תאות עניים שמעת (משלי י כד) ותאות צדיקים יתן כת' (תהלים כוד) אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש אותה ולא אחרת עמה אם ציבור מתענין או יחיד אין להתענות (ד) כי אם על אחת ועל אחת אין יכולין לבקש כי אם ג' פעמים ביום וג' פעמים מוזכרי' אברהם יצחק ויעקב בסליחות לפני ראש השנה ויום הכפורים וג' פעמים אומרים אליך ה' נפשי אשא וג' נשיאות נפש י"ג שמיעה אמר שלמה כנגד (ה) י"ג תעניות ציבור שמתענין בשביל גשמים הרי י"ג אהבה כנגד ב' רגלים וב' ידיים מקום מושב והערוה וב' אזנים וב' עינים ובפה לדבר ולבלוע ולב הרי י"ג דברים היצר ה' לאהבה תלוי (דברים ו ה) ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך ו' לאהבה (שם יב) ועתה ישרי' מה ה' אלקיך שואל. ה' לאהבה שואל מעמך כי אם ליראה את ה' לאהבה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה. י' לאהבה אותו ולעבוד את ה' אלקיך בכל י"א. לאהבי לבבך ובכל נפשך (שם יא יג) לאהבה את י"ב לאוהביו ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם י"ג ואוהביו ובכל נפשכם (שם י"ג ד) הישכם אוהבים את ה' אלקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם (שם לו ו) ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך הרי לב ונפש ג' אצל אהבה וב' אצל עבודה כנגד ג' דברים יהרג ואל יעבר ע"ז וכן יהרג ואל יגלה עריות וכן שפיכות דמים וג' שאדם נותן נפשו עליהם הנאת אשה והנאת ממון והנאת כבוד וב' אצל עבודה ואהבה הרי ה' וה' (ב) חסר"ג. (ג) חסר"ב. (ד) ע"כ סימן חסר"ג.

תתיב. (ב) באבות דר"ג פ"א: טוב עשרה טפחים ועומר ממאה אמה ונופל ועיין רבה בראשית פ"ט ובתוספתא שבת פ"א: בזמן שהמרה מלאה אדם נותן לתוכה סוף שמוציאה מה שבתוכה. וזהו מקור דברי רבנו ויעיין שבת קנ"ג ב'.

תתיג. (ב) ב"ב פ"א ב': דבר שהראשונים לא אמרו בו מעט תשאלני בבית המדרש כדי לביישיני (ב) מכאן עד סוף הסימן יש למחוק.

תתמו. (ב) תוספתא סנהדרין פ"ה: מובא ברמב"ם הלכות ת"ת פ"ד ה"ז. (ג) צ"ל שואלים יותר מג' כו' ויעיין יומא ע"ג א' אין שואלין ב' דברים כאחד. (ג) מועד קטן כ"ח א'. (ד) תענית ח' ב': דנבעי רחמי אתרתי לא אפשר. (ס) תענית י"ב ב' וכל סדר התפלה יענין בסוד

תשובה (שם שם א) והשבות אל לבבך (שם שם ב) ושבת (שם שם ח) ואתה תשוב (שם שם י) כי תשוב (נחמיה א ט) וישבתם, ב' בכל לבבך ובכל נפשך כי ב' הירחורין אדם יום ולילה (ו) הירחור אשה והרהור ממון, ובשבילם נותן נפשו ועוד ג' הקנאה והגאווה הנאת בנים. (ניענוע ה) בנים ונשים ושחוק חברים ושייולים וחידוש דברים בשלים גורם להבטל מדברי תורה לכך בכל לבבך ובכל נפשך אצל אהבה ועבודה לעזוב אותם בשביל הקב"ה, ולעבוד ולאהוב את הקב"ה ככל דרכיך דעהו לאהבה את ה' שהנפש מלאה אהבה ואותה קשורה בשמחה ואותה השמחה מכרחת מעל לבבו נעימות הגוף ותענוג העולם ואותה השמחה כך עזה ומתנברת על לבבו שאפילו בחור שהיו ימים רבים שלא בא לאשתו ויש תאוה מרובה ובשעה שזרעו יורה כחץ נהנה כנגד תגבורת תוקף שמחת אהבה ה' כאין וכל חיבת שעשוע לב האהוב את ה' בכל לבבו ובכל הרהוריו איך לעשות רצון הבורא ולזכות את הרבים ולעשות קידוש השם ולמסור את עצמו באהבת את הבורא והו' יראת ה' שלא תעבור על מה שכתב והאהבה [דף ע"ז] כגון פינחס שמסר עצמו בשביל הכורא ואברהם אבינו היה ירא ה' שנאמר (בראשית יד כב כג) הרמתי ידי אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ אם מחוט ועד שרוך נעל [ו] אם אקח ואלישע שלא רצה לקחת מנעמן ואותה האהבה מונעת האדם מלבטל דברי תורה בשביל תענועים ושעשוע ילדיו ואהבת ראית נשים ודיבור וגם לעזוב שייולים וגורמת לו להנעים ומירות כדי למלאות לבבו לשמחה באהבת ה' ושורה ועמל בדרך שהוא רצון הקב"ה. (ז) שורש ענוה במקום שיש ריוח גדול וכבוד ירחיק את עצמו ולא יכלול עצמו כיצד הרי לומר לפני רבו וזכר קושיא ותירוץ טוב לא יאמר לרבו או לחבירו כך הקשיתי וכך תירצתי (ז) אלא כך הקשית וכך תירצת כדי שלא יהנה לבבו ועוד יתן לחבירו או לרבו הכבוד ולא לו (ח) שנאמר (שמות יז ט) בחר לנו אנשים (ט) ומכאן למד רבן גמליאל שאמר לכתוב ספר כאנפאי וכאנפי חבירי ועוד כתיב (ישעיה ו ח) את מי אשלח ומי ילך לנו מכאן למדה תורה דרך ענוה לרבנן אם כן למה אמר את מי אשלח שלא יאמרו המינין שתי רשויות הן ועוד ענוה שיקדים שם חבירו קודם לשמו (י) כבית הילל לבית שמאי ומעמי חבירו לשעמו וכשישוב כישיבה ויורע קושיא או תירוץ טוב לא יקפוץ לאומרו עד שיראה שלא ישימו על לב או יפתח פיו: סוף דבר כל שיכול למעט כבודו כדי להגדיל כבוד יראי ה' צריך לעשות שנאמר (תהלים טו ד) נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד ואם יראה שאחרים מתכבדים בענוה ולו הבשת ישמע להם כגון הם גדולים ממנו והם אין רוצים ללכת לפניו כלומר ענוים אנחנו והוא מתבייש שיש לו ללכת לפניהם וקבל הבשת שדוחקים אותו שילך לפניהם והוא מצטער שיאמרו כמה חצוף זה שהוא הולך לפני מי שגדול הימנו כמה הוא מתגאה והם מתכבדים בזה וזהו ענוה גדולה שמתבייש כדי לכבדם והם חוטאים שמתכבדים בקלונו: אל יכבד אדם את חבירו במה שמתבייש כגון שקורין אותו מור והוא קוריהו רבי ומתבייש בו ולא יכבד אדם את שם רבו בפני רבו אחר שמשבח את רבו בפני רבו אחר ואל ישבח אדם את רבו רבו בפניו כגון שאומר לרבו רבך אומר כן שהרי (יא) אמרו לר' אליעזר על רבן יוחנן בן זכאי חבירך התירו ואל יהנה אדם מענותותו (יב) שישבח את עצמו בענוה שלו שנאמר

(ב) סיון ט"ז. (ג) ס"י ט"ז.

אור"ח ס"י תקס"ט. (ו) בבא בתרא קס"ד ב' יעו"ש. (ז) בעין מה שאמרו שבת ל' ב': ולענין שאילא דשאלה קדמיכון ופרש"י שם: דרך ענוה אמר. (ח) מכילתא בשלח מסכת דעמלק פרשה א': לא אמר ליהושע בחר לי אנשים אלא בחר לנו אנשים. (ט) סנהדרין י"א א'. (י) עירובין י"ג ב' ובנדפס: כמו שהיו עושין ב"ש וב"ה ועל ב"ש לא מצינו זה. לכן נוסחת הכ"י מחוקקת. (יא) ביצה ה' ב'. (יב) יעוין סוטה מ"ט ב': לא תיחתי ענוה דאיכא אנא, וכעין זה מובא במגילת המאור בהקדמה לגר ז': מצינו במדרש ג' אנשים כו' שאלו לענין למה ישבת במקום ששל יותר מכולם אמר מפני שאני עניו צוה המלך להשיב את העניו בראש כו' מובא במאירי בספרו משיב נפש מ"א פ"ה.

קניתי איש את ה' (ב) איש שלישי ומן האשה שלישי ומן הקבי"ה שלישי (ג) לכך הירדור מצוה שלישי (ד) קהלא קרישא שלישי יום בדרך ארץ שלישי בתפלה שלישי בתורה. תתימן. וישלח יואב מלאכים אל דוד ויאמר נלחמתי ברבה וגם לכדתי את עיר המים ועתה אסף את יתר העם וחנה על העיר ולכדה פן אלכד אני את העיר ונקרא שמי עליה (ש"ב יב כו כח) לכך תלמיד שנתן לו רבו רשות להורות שאין לו פנאי לרב לעיין או לשבת בדין או שום דבר גדול שיהא גדול לעיני הכל וכבר עיין התלמיד ומוכן ונכון הדבר לגמור יאמר לרבו כך וכך נראה מוצא הראייה ומוצא ויניח לרב לגמור כדי שיהא על שם רבו (א) ואל יחשוב התלמיד אנמור ואחתוך שיקרא על שמי וכתבי (שיר ז י) דובב שפתי ישנים אלא יניח לרבו לגמור מפני כבוד רבו ועוד יותר נשמעים ומקובלים הדברים הנאמרים משם אדם גדול ואף (ב) רב יהודה (ג) ורבא היו אומרים רבי (ד) יהונתן אסר כדי שיקבלו דבריו.

תתב. ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עמדת לעד (תהלים קיא י) יראת ה' ראשית דעת חכמה ומוסר אוילים בוו (משלי א ז) תחילת חכמה יראת ה' ודעת קדושים בינה (שם ט י) הרי ג' פסוקים וכתבי (שם ד ז) תחלת חכמה קנה חכמה וכל קנייך קנה בינה מתחילה כשאדם משכיר לבנו מלמד ישכיל באותו דבר שלומד שאם בנו ילמדו מקרא והרב בקי בתלמוד ועם הארץ הוא במקרא במה שהבנים צריכים צריך שיהא לו ידיעה. ובכלל) קנייך קנה בינה שיהא לו רב שידע אע"פ שאינו לומד אלא עברי (א) צריך שיהא מבין מה לומד וכשלומד מקרא צריך להבין לו כשיגיע לדברי יראת שמים כגון לכבד את התורה ולומד שהבורא בשמים והוא הנותן והוא המפרנס (ב) ויראה לו שבשמים הוא ואם יגדל ילמדהו שיש גיהנם וגן עדן כי הילדים לבם כלב גדולים בחלום סבורים שהכל אמת כך הילדים סבורים שכל רבריך אמת קודם שירגילוהו חבירים רעים (ג). ג' פסוקים כנגד ג' מידות שבמקרא ושכמשנה ובתלמוד כשיגדל בנו ובתו שיכולים להבין כפי מה שיכולים להבין אמר ג' מקראות כי אז היה רב למקרא רב למשנה רב לתלמוד ועתה ג' אחד לתורה ב' לנביאים ג' לתלמוד ומגיד שכל הרבנים צריכים שיהו יראי שמים שכל מי שלא ילמוד תחילה להיות ירא שמים לבניו לא יועיל אחר כך (ג) וג' מלמדים הם אב ואם והרב והמגדל ב' והחברים ג' וג' עתים של התחלות עד שביא שתי שערות (ד) ועד י"ד שאין בו יצר אשה ועד שלוקח אשה וכשלוקח אשה עד שיהיה לו בנים. תחילה צריך ג' שיהיה לו רב וחבר ירא שמים שלא יהא וולל וסובא ושלא יחלל שבת ויהיה לו חבר טוב ורב טוב להזהר מן הנשים וכשלוקח אשה להזהירו מן הנירות בימי טומאה (ה) שלא יושיט מידו לידה אפילו לחם אם יש לו בנים להזהירו מן הגול ולהיות קבוע בתורה הוא וזרעו.

(ב) ט"ד. (ג) כ"כ. (ג) ט"ס.

(ג) נדה ל"א א': שלשה שותפין באדם כו. (ג) כבא קמא ט' ב'. (ד) במדרש רבה קהלת פסוק (ראה חיים ובליקוט קהלת רמז תתקפ"ט: רבי בשם עדה קדושה אמרו קנה לך דברי אומנות עם דברי תורה כו' ולמה קורין אותה עדה קדושה שהיו משלשין את היום שלישי לתורה שלישי לתפלה שלישי למלאכה.

תתימן. (ב) כעין זה שבועות ל"א א': מניין לתלמיד שרואה את רבו שטועה בדין שלא יאמר אמתיו לו עד שיגמרו ואסתרנו ואבננו משלי כדי שיקרא הדין על שמי ח"ל מדבר שקר תרחק. (ג) שבת קמ"ו א'. (ג) לפנינו דבי רבה. (ד) לפנינו רבי יוחנן וכן בעירובין נ"א א': אלא כי היכי דליקבלי מיניה ובפסחים ק"ב א': אם בקשת ליחנק יתלה באילן גדול וברש"י שם ד"ה יתלה: אמור בשם אדם גדול.

תתב. (ב) כונתו שהרב יודע רק הנקודות אבל לא פירוש המלות וזאת המלה נהוגת בין אחבי' ויחבי' פולין. (ג) יעוין ברכות מ"ח א': ורחמנא היכא יתיב כו. (ג) לא אוכל לכונן המספר ואולי צ"ל האב, והרב, והחברים. (ד) צ"ל והוא ע"ד י"ד שאין בו יצר אשה וכן אמרו נדה מ"ז א': בן י"ג שנים ויום אחד דברי הכל סימן. (ה) עיין תוס' שבת י"ג ב' ד"ה בימי.

תתכא. (ב) אל יתן אדם את בניו (א) לפני כעסנים ללמדם (ב) כי יכנס או יענישם אחד לא נתן שכר המלמד כששאל לו השכירות מהרה אמר לתלמידיו יהי רצון שלא תצליחו בלימודכם אמר להם מה פשעו ואמר לאביהם שמע לעצתי ותשכיר מלמד אחר לבניך שלא יהא כעסן ולזה תתן השכירות שלו [דף ע"ח] אע"פ שלא הגיע סוף הזמן תפרידוהו לשלום ממך.

תתכב. (ג) אל יעשה אדם חסד במקום שיש עבירה כגון שיש בנים לראובן ובנים לשמעון ואומר שמעון לראובן אתה עשיר ואני עני ואין לי במה להשכיר מלמד לבניי ואין לך כל כך שתשכיר לבניי מלמד אלא עשה עמי חסד ותעזוב לבניי ללמוד עם בניך לפני הרב שהשכרתה לבניך אם בניו של שמעון אינם הגונים ובטלנים ויוציאו את בני ראובן לחרבות רעה אל יניח לבניו של שמעון ללמוד עם בניו.

תתכג. (ד) מי שמלמד תינוקות ואחד חריף מחבירו והרב שלהם רואה שאין תקנתם שילמדו יחד וצריכים החריפים רב להם לבר אל ישתק ויאמר לאביהם אלה צריכים רב לבר ואלה לבר אע"פ שיפסיד אם יפרידום.

תתכד. (ה) חנך: לנער על פי דרכו גם כי יוקין לא יסור ממנה (משלי כב ו) אם תראה שיצלה במקרא ולא בתלמוד (א) אל תרחוק לו ללמדו תלמוד ואם יבין בתלמוד אל תרחוק אותו ללמד מקרא במה שיודע בו תחננו.

תתכה. (ו) בן חמש עשרה לתלמוד מאי נפקא מינה אלא כיון שאדם רואה שאין בנו זוכה לתלמוד ילמוד לו הלכות גדולות ומדרשים וקרייה.

תתכז. (ז) היתה כאניות סוחר (שם לא יד) כאניה אין כתוב כאן אלא כאניות אניות הרבה של סוחר אחד (א) שכל תלמיד חכם שאינו יודע להשיב בכל מקום שישאלוהו אינו ראוי לישב בסנהדרין וראש ישיבה ממרחק מביא ראייה וממסכתא למסכתא מה גרם (שם שם טו) ותקם בעוד לילה (שם שם יח) לא יכבה כלילה נרה כל הלילה יושב ועוסק בתורה כאניות סוחר כך הקב"ה מומין לעוסקים יומם ולילה בתורה כל צרכיהם כשם שהסוחר שהשעה משחקת לו מלאכים הממונים עליו נכנסים בלב אחרים להביא לאותו מקום שזה הסוחר שם וממין לב הסוחר לקנות ואחר כך ממין לב אחרים לבא שם אצל הסוחר או הסוחר אצלם לקנות וכן העוסק בתורה תריו (ב) הקביה שולח לו מלאכים למרחוק להביא לו כל צרכיו לכך נקראת תורה לחם (ט). כאשר נגזר על מלך אחד לנצח אחד את חבירו שולח הקב"ה מלאכים להטות לב אותם שרים להיות עמו וכלב אחרים מדרך לנוס כך כל זה מקרוב תביא לחמה אין כתוב כאן אלא ממרחק להודיע ולפרנס אותו צדיק העוסק בתורה ובמעשים טובים וגם לזכות את שבמרחקים.

תתכז. (ו) שני יהודים שמעו מלמד אחד שלמד לתלמידיו תיבה אחת בטעות אמר האחר לחבירו אמור לו טעות למדתה אמר חבירו אם אתה גם בו שלא תלכין פניו אמור לו (א) ואם לאו אל תשפוך דמו אמור לקרובו שיאמר לו ולא משמך שלא יתבייש.

(ב) ש"י. (ג) ש"ז. (ד) ש"ח. (ה) ש"ט. (ו) ע"כ סי' ש"ע. (ז) ש"י. (ח) ש"י.

תתכא. (ה) אבות פ"ב מ"ה. (ג) בבא בתרא כ"א א': כי מחית לינוקא לא תימחי אלא כו'.
תתכד. (ה) יותר מזה אמרו בפסחים ק"ג א': שרתי כך בשמעתתא ולא ספתעיית מולתא תא ואגמרך מילי דעלמא.

תתכו. (ה) מאמר כזה לא מצאתי אבל אמרו שכת קי"ד א': אוהו תלמיד חכם כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה. ובסנהדרין י"ז א' אמרו: אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לשהר את השרץ בק"ג מעמים. (ג) ועיון ב"מ פ"ד ב': קרא אנפשיה היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה.

תתכז. (ה) ועיון ב"ב כ"א ב': אול שיליה לרביה א"ל האריך אקרייתו כו' הרי כי לא חשש דוד לזה וצ"ע.

ספר חסידים

תתכת. (ט.) אל ילך אדם לדבר עם מלמדי תינוקות בשעה שהוא מלמד (א) פן יבטלנו בדבריו וכן (ב) לשכיר ולפועל של ישרי ואל ישב אצל שכיר אפי' כשאין עושה פעולה שמא יהיה לו בשת לומר אין לי פנאי ואם רגיל ואין לו בשת מפניו ואינו מבטל הרי אין בכך כלום וירא שמים כגון (ג) חנוני המעגל ואבא חלקיה לא היה מסיח ממלאכתו אפי' שלום לא רצה להחזיר.

תתכט. עת להאריך ועת לקצר אם ראוהו הולך לפרות שבויים או יהודי נתפס ושמעון פגעו בדרך ואמר לו כל העניין אל ירבה עמו בדברים עת לקצר כי הנתפס בצער.

תתל. אל יעסוק אדם במלאכה שאין לו לקבוע עתים לתורה. (ז) יש אדם שבני אדם רגילים אצלו אל ישכיר עצמו ללמוד תינוקות כי יבאו אצלו ולא יעסוק בטוב בהן (א) ואל יאמר אדם הואיל ואני מלמד ילדים ביום אשכים ואלמד לעצמי מפני שנמצא ישן בלימוד תינוקות וקיבל שכר על מנת ללמדם בטוב (ב). ואל יפתה את לב בני אדם לומר כך וכך הרבה רצו ליתן לי בסחורה או שיאמר אני קניתי בכך וכך ולא היה כך (צפניה ג יג) שארית ישרי וגו' ולא ידברו כזב ולא ימצא בפייה לשון תרמית (ד) (ב) ואל יתעה את החפצים לקנות אותן חפצים שבירו שיראה להם פנים כאומר למכור להם ואין בלבו והם אין קונים במקום אחר כי סבורים שזה ימכור להם וכתוב (ויקרא כה יז) ולא תונו שהונו בדברים וכתוב (זכריה ח טז) דברו אמת [ע"ב] איש את רעהו.

תתלא. (י.) אל ילך אדם לבית חבירו או בכל מקום שהוא מושכר לעשות מלאכה כי אם תדבר עמו ממעט במלאכת חבירו ואפילו אם יראה חבירו בעל הבית יתבייש לומר לשכירו מאומה וגם לזה המבטל.

תתלב. (י.) ולא ראיתי צדיק נעזב (תהלים לו כה) כמו (ירמיה מט יא) עזבה יתומיך אני אחיה הייתי מצוה להחיות ורעו חוסה במותו צדיק ואשרי בניו אחריו וזהו וורעו מבקש לחם לא ראיתי צדיק נעזב כשאדם צריך לשכירים אע"פ שאינו כל כך בעל כח במלאכתו לא יעזבונו ולקחת רשע במלאכתו אע"פ שהוא בעל כח וכת' (משלי י טז) תבואת רשע להטאת ולא ראיתי בורעו מבקש לחם שלא יתבייש אבל ברשעים תראה שנא' (תהלים צא ח) ושלומת רשעים תראה. כי (ז) יראה חכמים ימותו ויצטער עליהם.

תתלג. (ט.) לא יענב אדם אצל מי שמבייש ממנו לשעה גדולה שמא יצטרך לנקבו או לעשות חפציו ויתבייש ולא ילך ובערב יום טוב ושבת כשצריך לעשות צרכי שבת או צרכי יום טוב אל ילך לביתו ואל ידבר עם המנקר בשר והעושה מצות שאר דברים וזהו (קתלת ג ז) עת לחשות וכתוב (משלי כה יז) חוקר רגלך מבית רעך.

תתלד. (ט.) אם יבא לבייתך אורח אל תשאל לו מדברי תורה אלא אם כן תרע שידע להשיב או תשאל בינו לבינך שלא יתבייש.

(ב) פ"י. (ג) תפס"ה ופועל לקנות פ"י תפסל"ו. (ד) ע"כ סימן תפס"ה ופועל לקנות פ"י תפסל"ו ופועל לקנות פ"י תפסל"ו. (ה) תפסל"ו ופועל לקנות פ"י תפסל"ו. (ו) תפסל"ו ופועל לקנות פ"י תפסל"ו. (ז) תפסל"ו ופועל לקנות פ"י תפסל"ו. (ח) תפסל"ו ופועל לקנות פ"י תפסל"ו. (ט) תפסל"ו ופועל לקנות פ"י תפסל"ו. (י) תפסל"ו ופועל לקנות פ"י תפסל"ו.

תתכת. (ב) מזה שאמרו שבת ק"ט ב"י אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבני בית המקדש. (ג) מזה שפסרו חכמים את הפועל מברכה רביעית של ברכת המזון. ברכות ט"ז א'. (ד) צ"ל אבא חלקיהו בר בריה דחנוני המעגל תענית כ"ג א'.

תתל. (ב) ירושלמי דמאי פ"ז ח"ג: לא יעשה בתוך שלו כלילה וישכיר עצמו ביום ותוספתא בבא מציעא פ"ח מובא בשו"ע יו"ד סימן רמ"ה פ"ז ברמ"א ובתו"ס פ"י של"ג ס"ה ברמ"א. (ג) מזה שאמרו בבא מציעא כ"ח ב"י היו חמרים מבקשים תבואת ממנו כו'.

תתלה. (ב) (א) חייב אדם ללמד לבנותיו המצות כגון פסקי הלכות ומה שאמרו (א) מי ששלמד לבתו תורה כאלו מלמדה תיפלות וזהו עומק התלמוד ושעם המצות וסודי התורה אין מלמדין לאשה ולקמן אבל הילכות מצות ילמד לה אם לא תרע הלכות שבת היאך תשמור שבת וכן כל מצוה כרי לעשות להוזהר במצות (ב) שהרי בימי חזקיה מלך יהודה אנשים ונשים וגדולים וקטנים ידעו אפילו טהרות וקדשים וזהו (דברים לא יב) הקהל את העם האנשים והנשים והטף וזהו (שם כט ט י) אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם וקנינים ושוטריכם כל איש ישראל טפכם נשים וגרך אשר בקרב מחניך מחשב עציץ עד שאב מימך כדי שידעו עבדים ושפחות פסקי המצות מה לעשות ומה שלא לעשות (ג) אבל לא יתכן לבחור ללמד לבנות אפילו האב עומד שם ושומר פן יתייחר לא יתכן פן יצרו עליה או יצרה עליו (ד) וקול באשה ערוה (ה) והשונמית הולכת ושומעת הדרשה מפי אלישע שהרי אמי' (מ"ב ד כג) מדוע את הולכת אליו היום לא חרש ולא שבת מכלל דבשבת הולכת (ו) ובחודש הולכת ילמד אדם לבנותיו מצות שהן מצוות ומה שאמר בסוטה (ו) זכות הולך במים המרים אילו זכות תורה וזהו עומק ההלכה אין להם עסק בתורה זכות רק שידעו המצות אבל בעומק ההלכה ולפילפול אינם מחוייבות ומצות שאינם מחוייבות לקיימם לא נצטוו ללמוד (ז) אבל מצות שנצטוו צריכין ללמוד לדעת באיזו לשון שידעו בו אבל (ח) האיש מצווה ללמוד בלשון הקדש וחייב ללמוד אפילו תורת כהנים וסדר קדשים וזהו (שמות יט ג) כה תאמר לבית יעקב לנשים בלשון רכה לומר ולנשים הפילפול כל שזהיר במצוה לקיימה לעד לא יחטא בה בשוגג באותה מצוה שאין הקב"ה מביא תקלה על ידי צדיקים כשנוהר בה אבל אם אינו אלא קרוב למוד כגון שמשים הלב ושומן על השולחן או בשר ונכניה שאינו עושה סיני למצוה זה מגלגלין ומביאין תקלה על ידו כגון אם אמר (ט) אני אקרא בתורה לאור הנר בשבת ולא אטה מביאין תקלה על ידו ושומר מצוה לא ידע דבר רע באותה מצוה אם נזהר בה מן ספקות (י) רב אמר בשר שנתעלם מן העין הבשר אסור לכך (יא) שמרוהו כשנשך נחש הצבי קרי עליה שמואל (משלי יב כא) לא יאונה לצדיק כל און.

תתלו. עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט כז) כגון שהולך לבער חמץ ואם ירהרר בתורה ישכח שום מקום שיש בו חמץ.

תתלז. (ג) כשחל ערב פסח להיות בשבת לא יאריכו בשבחות שמא יבא עת איסור חמץ וכן במת מוטל ובמקום שיש עוסקים מיד לאחר התפלה. (ד) כתיב (שם א ב) כי אם [דרך ע"ט] בתורת ה' חפצו ואינו אימר חפצו מאד וכתיב (שם קיב א) במצותיו חפץ מאד, מאד מדברי תורה כיצד אם מתקן מצות לפסח אל ידבר ואל יעסוק בעמקי הלכות שמא לבו יהיה טרוד בעסק התורה ולא יהיה נזהר עד שיחמיץ הבצק ואם שולח בשר במקום אחר וממהר לנקרו להסיר חלב ונידים על יעסוק בעמקי הלכות פן לא יהא נזהר ושמא יש בו חלב וכן העושה מלאכה לאחרים וכן כל מצות הצריכות כיוון לב.

(ה) ט"ז ובעין זכ לקמן ט"ז חסמ"ג. (ז) ע"כ. (ג) ט"ז. (ד) כול לקמן ט"ז חס"ט נשימים.

תתלה. (ב) סוטה כ' א'. (ג) סנהדרין צ"ד ב'. (ד) קדושין פ"ב א': לא ילמד אדם רוח סופרים ויעו"ש בגמרא שאמרו השעם משום אמות התנוקות שלא יתחדו עמהם וזהו שלא כדברי רבנו ויעו"ש אכן העזר ט"ז כ"ב ס"ב. (ד) ברכות כ"ד א'. (ה) חסר כאן וצ"ל: והאב ילמד בתו. והשונמית הולכת כו'. (ו) כ' א'. (ז) כן הביא הרמ"א בשו"ע יו"ד ס"ו רמ"ז ס"ו בשם סמ"ג. (ח) הרמב"ם בפירושי המשניות אבות פ"ב מ"א כתב: מצות קלות כגון שמחת הרגל ולמידת לשון הקדש ואולי מקור דבריו מהספרי פיסקא מ"ו: כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו בלח"ק ובירושלמי פ"ג דסוכה: מלמדו לשון תורה. אבל זה שכתב רבינו כי מצוה שיחיה הלימוד "בלשון" קדש לא ארע מנין. (ט) שבת י"ב ב'. (י) תולין צ"ה א'. (יב) שם ג"ט א'.

תתלח. (ב) עת לעשות לה' הפרו תורתך בערבי ססחים ולהכנסת כלה לחופה ולהוצאת המת עת לחשות כשמהרפין או מקללים אותו וכשמדברים מילי דהריומות אין להשיב (א) והילל שהשיב ללמד לאחרים שישאלו כל צרכן ולא יקפיד הרב אם ישאלו בפטות ועת לדבר כמו שאמר (ב) לר' אלעזר ברי שמעון ולר' ישמעאל ברי יוסי בניכם ממורים ואמרו אהבה דוחקת הבשר (קהלת ג ז) ועת לדבר כגון גלות הפלשתי שהשיב דוד וישעיה לרבשקה לסיעת סנחריב בזה לך לענה לך (ג) (שם שם) עת לחשוב כשאין בידו למחות ואין דבריו נשמעין ועת לדבר כשדבריו נשמעין.

תתלח. (ג) בתיב (שמות ז ו) ויעש משה ואהרן כאשר צוה ה' אתם בן עשו מה צריך לומר בן עשו אלא מודיענו מי שצריך לעשות המצוה ואינו יכול מפני דבר אחר שצריך לעשות קודם שאר עסקים וימחר לעשות המצוה אם בערב הפסח או בערב הסוכות שעדיין יש לכסות סוכתו אם יש לו לבקר חולים או לקבור מתים ימחר כדי לעשות אף השנייה והוא (תהלים קיט ט) חשתי מן השנייה ולא התמהמתי מן הראשונה כדי לשמור מצותך והוא ויעש בן עשה ועוד (א) מצוה ושירי מצוה.

תתלמ. (ג) בתיב (קהלת ד ו) טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח טוב מעט כתפילה שנקראת משאת כפי מנחת ערב מעט תפילה בכונת הלב ממלא חפנים מתפילה ארוכה בלא כוונת הלב יותר טוב שיתפלל אדם בשבתו של הקב"ה ואותו מעט שלא ירוץ ולא ימהר בו משבתות הרבה שימהר בהן וירון בהן כי עליהם נאמר (ירמיה כג י) ותהי מרוצתם רעה (ישעיה מג כב) ולא אותי קראת יעקב (א) שהלויים אומרים שירה ומושכים בהם הרי שיר שלפני המלכים מושכים ומנעימים לפני מלך מלכי המלכים הממליך מלכים ומלכותו כל עולמים דין הוא שינגנו וינעימו (ב) שנאמר (ש"ב כג א) ונעים זמרות ישראל ואין נעים אלא במשך (ג) ולכך ספר תהלים משונה בנגינות מן הנביאים ורעות רוח שהוא מתפלל הרבה בלא משך ובלא כוונה.

תתמ. (ד) טוב מלא כף נחת שאדם נותן ליראי שמים עניים שירדו מנכסיהם ממלא חפנים עמל שנותן לעניים שאינם מהווננים ולא עוד אלא שנחשב לו עון כי מה שיתנו לפריצים יתנו לזונות או בבליעות ומקים מורדים להקב"ה בעולם. **תתמא. (ז)** טוב מלא כף נחת שיתן מלא כף נחת בצדקה ולא בנערה ממלא חפנים עמל שיתן מלא חפנים בנערה ובעמל ובנעם.

תתמב. (ז) טוב מלא כף נחת שיתן לשם שמים בעין טובה ובנפש רצון מלא כף צדקה ועושה נחת רוח לפני תוכן רוחות ממלא חפנים שנותן בעמל ובנעם שלא ברצונו ורעות רוח כמו שנאמר (דברים מו י) ולא ירע לבבך בתתך לו טוב מלא כף נחת טוב שאדם מפרנס אחד אם אין לו לפרנס אלא נפש אחד מפרנס לחמש ולא יספיק הרי זה חפנים מלא עמל כל אחד חסר ואם גם אחרים נותנים לכל אחד או יתן לרבים שנאמר (תהלים קיב י) פור נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד. (ב) הלו שני הסעיפים לא נקראו כ"י. (ג) מכלל עד כל עולמים נדפס כ"י. (ד) כולל לקט ק"מ סמ"ג צ"טו"ס. (ז) ק"מ.

תתלח. (ב) שבת ל"א א' (ג) ב"מ פ"ד א'. (ד) יעוין תוס' שבת נ"ה א' ד"ה אע"ג. **תתלה.** (ב) יעוין מנחות צ"ג ב': שאם עשה לסמיכה שיירי מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר וכיפר, וכונת רבינו כי דוד המלך קיים המצוה ושזוירה. **תתלמ.** (ב) יומא ל"ח ב': כשהוא נותן קולו בנעימה כו'. (ג) שקולו ערב יותר סתולכם הדא הוא דכתיב ונעים זמירות ישראל מנעים זמירותיהן של ישראל. מדרש שו"ס מזמור א'. ולקט שמואל ב' רמז קס"ה. (ג) עיין מה שהעירותי בס"י תת"י.

תתמג. (א) הקונה עבר עברי בקונה ארון לעצמו אוכל ממה שרכו אוכל ושותה אבל אדם הרגיל לאכול מעדנים ולשתות יין לא יאמר לא אקבל אורחים לפי שאיני יכול להאכיל אותם מעדנים שאני אוכל לכך נאמר (משלי טו יז) טוב ארוחת ירק ואהבה [ע"ב] שם משור אבוס ושנאה בו אפילו בעל הבית אוכל שור אבוס ורצה לתת ממנו ועינו רעה אבל אין עינו רעה אם יתן לאורח ארוחת ירק אע"פ שהוא עשיר הואיל ואהבה שם אם יכול לעשות שלא יאכל לפני האורחים מעדנים כשהם אוכלים ארוחת ירק יהא טוב ואם אי אפשר מוטב לבעל הבית לאכול מעדנים ולאורח ארוחת ירק ואפילו לפניו ואפילו הוא עשיר מלגרש אורחים מביתו מוטב שיכניס אורחים ויתן להם מאכל עוני ומים מלגרש ואפילו אם הוא עשיר ואינו חפץ ליתן לחמו ומימיו יכניסם לביתו ויאמר הוצא משלך מוונות וצורכך אבל אם רעים הם האורחים ויש נשים בבית שהוא ירא פן יחטאו עליהם נאמר (שם כב י') גרש לץ ויצא מדון (ב) טוב לביש לא תעביר.

תתמד. הבן הרואה את אביו קמצן ואינו נותן לעניים והבן יודע באביו שאם יאמר לאביו לתת צדקה שלא יתן הבן יכול לומר לאב שיתן לו הרבה ואחר כך יתן הוא לעניים כשהאב עשיר ואינו רוצה לעשות טובה הרי האב סבור שהבן לוקח הכל והבן כאילו משלו נותן וכן אשה לבעלה(א) אם הבעל צר עין והבעל נותן לה שתעשה בו מה שתרצה היא תקח (א) מאשר נתן לה ותתן צדקה וכן עשתה אביגיל נתנה לדוד.

תתמה. (א) והאורח שרואה שעל המקבלו למשא שהוא עליו או אפילו הוא עשיר ואינו נותן בסבר פנים יפות או נותן בסבר פנים יפות מפני הבשת או אדם שאין לו במה להתפרנס וכבר נתנו לו הקהל ומוצא חבורה ללכת לדרך ומעכב בשביל מעט ריוח שלו ואינו חושש שבעל הבית מוציא עליו עתיר ליתן את הדין וכל שכן איש שאינו הולך בשביל דוחקו אלא בסחורתו והוא בבית יהודי ואוכל משל בעל הבית ומעכב שם וכל שכן מי שהולך לעיר אחרת עבור טוילים ואינו חושש שחבירו מוציא עליו.

תתמו. ידור אדם עם עני ואוכל משל עצמו (א) פן יתבייש שזה מוציא משל עצמו ואל ידור עם עשיר ויוציא משל עצמו פן יתבייש שזה מוציא משל עצמו ויראה פן יחפזוהו ומפני הבושת אומר לו אל תוציא ולבו כל עמו אלא מפני הבושת עושה.

תתמו. דבש מצאת אוכל דייך פן תשבוענו והקיאנו (משלי כה מז) מדבר באדם אורח שבא לבית איש ונתארח לביתו ונותן לו לאכול מעדנים ומקבלו בכבוד והאורח רואה שמעניין אותו ומתעכב שם בביתו אמר בעל הבית מוטב שאהפך הדברים כרי שיצא ושאל אטיב לו לא יצא וזהו דבש מצאת אוכל דייך פן תשבוענו והקיאנו תמהר לצאת.

(ב) נאמן עד סוף סקיון וכן גם סקיון סמ"ח הוא נדפס ס"י ט"ו.

תתמו. (ב) קדושין כ"ב א'. (ג) קהלת רבה פסוק ויתרון ארץ ובילקוט שם רמז תתקע"ב ויקרא רבה פכ"ב במדבר פ"ד.

תתמד. (ב) בנדפס הנוסח: מאשר כתב לה. ור"ל שכתב לה בכתובתה ונראה ראייה לזה מהא דאמרו בירושלמי פסחים פ"ד ה"ט: כיון ששמע בעלה כך כפל לה בכתובתה. יע"ש. ועיין בשו"ע יו"ד סי' רמ"ח ס"ד ובחור"מ סי' שני"ח ס"ה ובתשובות נודע ביהודה מהר"ת יו"ד סי' קנ"ח דשק"ל וטריומסקי דאסור לקבל מהאשה אם יודעים אנהנו שהבעל מקפיד.

תתמה. (ב) מסכת דרך ארץ זוטא פ"ח: אורח המטריח בעל הבית מנוגה. **תתמו. (ב)** צ"ל שלא יתבייש בו ור"ל כי העני אינו מתבייש אם זה שרר אצלו מוציא הוצאותיו מכיסו.

תתמח. (ט) יש דברים שאינו נול והם המורים מגול כנון אם בא לאדם אפילו צדיק ועשיר וצר עין ובוש לגרשו מביתו או מפרנסתו ואוכל משלו או בבית עני שאין ספק בידו ובוש לומר לו אין לו וזהו גול גמור מדיני שמים הרי ריבית שאדם נותן מרצונו אעפ"כ אסרה תורה וכל שכן זה וזהו שנאמר (משלי כג) אל תלחם את לחם רע עין ולכך (שם טו כו) שונא מתנות יחיה.

תתמט. (ט) ותשובתו קשה שאם ישלם לו בוש לקבל (ז) (א) לכך לא רצה לקבל ר' פינחס בן יאיר ולא ליהנות מאדם.

תתן. בעל הבית האוכל עם האורח שלו לא ימהר בשתיה ובאכילה אלא במשך ישתה ויאכל וישתה פעמים הרבה כי כמו שהבעל הבית עושה האורח עושה ויעסוק שלא יחשרו האורח שבעין רעה הוא נותן לו ואמרו (א) כל שאברהם אבינו בעצמו עשה הקב"ה עשה בעצמו לזרעו (בראשית יח ז) ואל הבקר רץ אברהם ולמה לא צוה לעבדיו ויהא הוא יושב ועוסק בתורה הואיל ואיפשר לעשות על ידי אחרים אלא אברהם היה בצער מן המילה ולא היה יכול לעסוק בתורה והלך לקבל אורחים לכבדם כדרי' וירא כשהיה יגיע מניסתו היה עומד ויושב לפני פתח בית המדרש כדי לעמוד לפני רבנן ד"א אברהם ראה שמהוננן היו אמר אשמש להו (ג) בדרבנן במילי שהיה משמש בסעודה (ד) כמשה וכתוב (תהלים קיט קכו) עת לעשות לה' הפרו תורתך משה שימש זקנים.

תתנא. טוב עין הוא יברך כי מלחמו נתן לרל (משלי כב ט) [דף פ'] הוא ולא צר עין (א) ונותן הרבה בשביל כבודו או שנותן בעניין רע בחירופים ובגידופים או (ב) שטענבו ואומר לו אתן לך אילו היה מיד נותן לו היה הולך לעשות צרכיו או לבית אחר ומקבל לכך נאמר הוא יברך הוא ולא שנתן לו בעל כרחו. **תתנב. (ג)** אין לרחם על האכזר לומר אני אפרע בשביל אותו רמאי וגול וגנב אך תוציא מידו שנאמר (איוב כט יז) ואשברה מתלעות עול ומשיניו אשליך טרף. (ד) כמעשה (א) בהסיר שראה באחד שקינה בחלוק חבירו וכו' ויסרו עד שהחזיר מה שגנב.

תתנג. (ה) אל ירחם אדם על מי שהוא מרחם על אכזריים (א) ואל ירחם על מי שאינו מרחם על עצמו ואל ירחם על מי שהוא כפוי טובה כנון מי שמרמה את חבירו וגונב וגוול ומסית ומדיח ורכיל ואל ירחם על מי שאינו מרחם על עצמו כנון מפזר מעות שלא לצורך ואינו נשמע כשיועצים אותו אל תוציא המעות בהבלים ועל מי שהוא משחק ומפסיד ואומר לך תרחם עלי שלא יביושני ויכלימני פלוני שדירוהי עלי זהו טוב שיחבייש המשחק ועוד שלא יהא מסייע לעוברי עברה ועל כפויי טובה כנון אם נתן לו אחד והוא אומר לאחרים מה שלכלבים היה משליך נותן לי ומשקר כשעושה לו טובה מכריעו לכף חובה ולאותו אדם כל זמן שהוא

(ה) טע"ז. (ז) ע"כ. (ג) סק"י תתנ"ח. (ד) תתנ"ט. (ה) תתנ"י.

תתמט. (ה) חולין ד' ב'.

תתנ. (ה) בבא מציעא פ"ז ב'. (ז) ברכות כ"ח א'. (ג) שתי תיבות אלו יש למחוק. (ד) מכילתא יתרו מסכתא דעמלק פרשה א': להיכן הלך אלא כולמד שהיה עומד ומשמש עליהם מהיכן למד מאברהם אבינו.

תתנא. (ה) ב"ב י' ב': כל צדקה וחסד שהעכו"ם עושין חטא הוא להן כשאינם עושין אלא להתהיר בהם. (ב) כעין מה שאמרו תענית כ"א א' בעובדא דרחום איש גס זו.

תתנב. (ה) ב"מ כ"ד א'.

תתנג. (ה) כתובות ס"ז ב': יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נוקקין לו מוכא בשו"ע יו"ד

נהנה ממנו (ב) שלא יאמר וכשלא יהנהו יהפוך לשנוא לו ויש כשיעשה לו טובות הרבה ואם פעם אחת יעשה לו דבר מועט שאין מקובל לו שישכח כל הטובות בשביל דבר מועט ולא יחזיק לו טובה וכל מי שאינו מחזיק טובה למי שעושה לו טובה כנון שלא בפניו לא יכרך את הקביה שזימן לו מה שזה נותן לו (ה). ועל כל אלה נאמר (ישעיה כז יא) כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עשהו.

תתנוד. (ג) אם רעב שונאך האכילהו לחם אבל אם היה צר עין מכל עניים שלא נתן ולא ההנה לשום אדם מממנו ונס נוול את העולם עליו נאמר (תהלים קט יב) ואל יהי חונן ליתומיו וכל שכן עליו.

תתנה. אם כסף תלוה את עמי (שמות כב כד) כיון שהתורה חייבתו להלוות למה אמר אם כסף תלוה (א) אם משמע רשות אלא רמאי אחד שלא יפרע ויש לו הרבה ועושה עצמו עני או אין לו כסף ויש לו לחם והוא רוצה לעשות סחורה ואינו נותן לבניו לאכול או אם רוצה לשתות ואין לבניו לאכול או ישכיר זונה או ירויה בעולה מוטב שיתנו לו הלחם המאכל ואל ילכו לו אע"פ שיתבייש שבכל שבוע ושבוע יתנו לו כיון שאינו הנון יתבייש ואם הוא אינו הנון וילוו לו או יתנו לו יפור או יוציא שלא יבא לתקנת ביתו ואשתו הגונה יתנו ליד אשתו או ליד בני ביתו ההגונים.

תתנו. אם כסף תלוה את עמי ואם יודע בו אפילו כשיהיה לו לא יפרע אינו מחויב להלוות לו ואם יהיה לו לא יפרע אלא בקטנות או כשיהיה לו לא יפרע אלא צריך לחזר כמה חדשים אחריו ליפרע ממנו הרי עליו נאמר (א) שב לביש לא תעביר לך כתיב אם כסף תלוה את רשות (ב) ופעמים חובה (שם כ כב) (ג) אם מזהב אבנים תעשה לי לפי שפעמים הותרו הבמות הוצרך לומר אם (ד) ויקרא ב (ד) ואם תקריב מנחת ביכורים (ה) על שנים מעברים.

ענייני צדקה.

תתנו. (א) אדם צדיק וצריך לצדקה שתתן לו ואם רשע וזולל וסובא עומד ואינך יכול לתת אלא לאחד מהם והנה הרשע אומר אם לא תתן לו ישתמר או יעשה עבירה אחרת ולא רציתה תן לצדיק (א) והרשע ילך לניהינם אבל אם בא

(ה) ע"כ סי' ס"ח. (ג) ספ"ח. (א) ע"כ.

סי' רנ"ג סי'. (ג) שתי תיבות אלו יש למחוק או צ"ל: שלא יאמרו לו ר"ל שלא יאמרו לתנותן כי המקביל דבר עליו רעה.

תתנה. מכליתא משפטים מסכת דכספא פ"ט: ר' ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מזה אם כסף תלוה ואולי כונת רבנו למה אמרת תורה "אם" אחרי כי הוא חובה הלא "אם" משמע רשות.

תתנו. (ה) קהלת רבה פסוק ויתרון ארץ ילקוט שם רמז תתקע"ב מדרש רבה ויקרא פרשה כ"ב במדבר רבה פרשה י"ד. (ג) אולי צריך ומשמע. (א) מכליתא יתרו מסכת דבחרש פרשה י"א. (ד) שם שם. (ה) אין לו מובן ואולי כונת רבנו כי אמרו במנחות ס"ח ב' שאם תקריב מנחת בכורים במנחת העומר הכתוב מדבר ואמרו בסנהדרין י"א ב' כי על שלשה דברים מעברין את השנה ואחד מהם על אביב ויעו"ש רש"י ד"ה על האביב: ואית דמפרשי לפי שאין להם סחיכות להקריב העומר לכן רבנו משמיענו שבשביל זה אמרת התורה אם שמשמע גם רשות ללמדנו שלא לעבר השנה בשביל העומר בלבד רק על שנים מעברין כמו שאמרו בסנהדרין שם על שנים מהם מעברין ועל אחד אין מעברין.

תתנו. (ה) יעוין ט"ז יו"ד סי' של"ד סק"א.